

ФРОСКА САПУНЦИЕВА ФЉУРИМ ЗУЛФИЈА
ВЕСЕЛИНКА МАЏАРОВА

МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ

за VIII разред

Деветгодишњег основног образовања

**МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ
ЗА VIII РАЗРЕД
ДЕВЕТОГОДИШЊЕГ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА**

Автори:

Фроска Сапунџиева
Фљуриим Зулфија
Веселинка Маџарова

Рецензенти:

Тихомир Јовић
Зорица Вучиновић
Бурим Хидри

Наслов оригинала:

Музичко образование за VIII одделение деветгодишно основно образование
Фроска Сапунџиева
Фљуриим Зулфија
Веселинка Маџарова

Компјутерска обработка и графички дизајн:

Мирко Давидовски
Веселинка Маџарова

Превод са македонског језика на српски језик:

Даниела Станковска

Лектор:

Ана Антоновска

Стручна редакција:

Гордана Јовић-Стојковска

Уредник:

Гордана Јовић-Стојковска

Графичко и техничко уређивање:

Весна Депиновска, Елена Стефановска – АРС СТУДИО

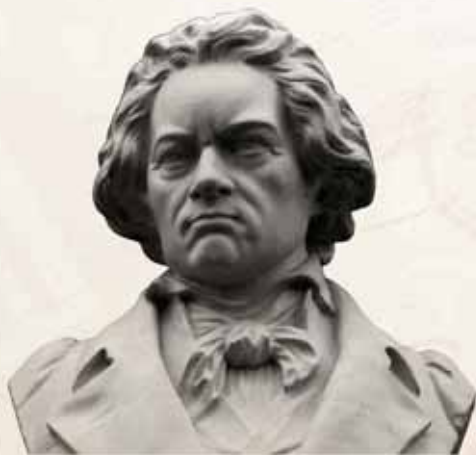
Штампа: Европа 92 - Кочани

Тираж:

Издавач: Министерството образовања и науке Републике Северне Македоније Ул. „Св. Кирил и Методиј“ бр. 54, 1000 Скопје

Место и година издања: Скопје, 2023. година

Одлуком Националне комисије за уџбенике за основно и средње образовање Министерства образовања и науке Републике Северне Македоније, дел.бр. 26-389/6 од 08.06.2021 године одобрава се употреба овог уџбеника.

„Музика мора проузроковати ватру у човековом срцу“ (Лудвиг Ван Бетовен)

„Циљ музике је додирнути срце“ (Јохан Себастијан Бах)

„Музика је једини универзални језик, није потребан превод, душа прича душом према њој“ (Бертолд Ауербах)

НАСТАВНЕ ТЕМЕ

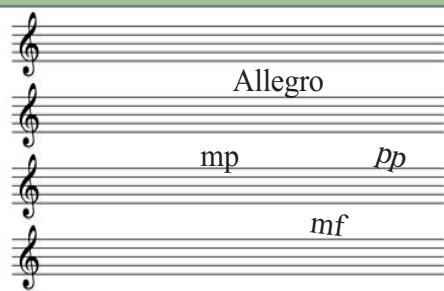
ИЗВОЂАЧКЕ АКТИВНОСТИ

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

МУЗИЧКА ПИСМЕНОСТ

НАРОДНО МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО – НАРОДНА КОЛА

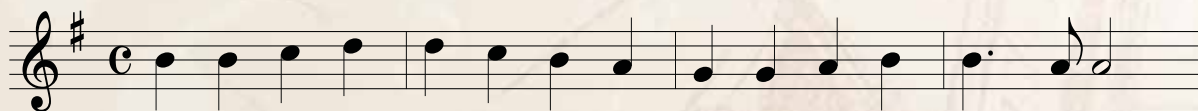
Наставне теме су приказане одређеним бојама: извођачке активности (жута боја), слушање музике (плава боја), музичка писменост (зелена боја) и народно музичко стваралаштво – народна кола (црвена боја).

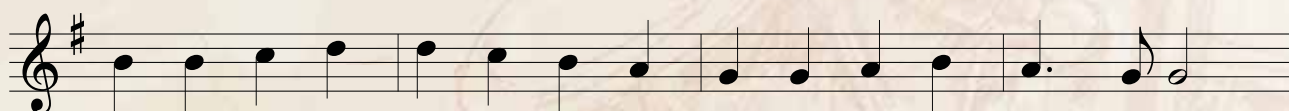
ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИЧКИХ ЦЕЛОСТИ У G-dur ЛЕСТВИЦИ

„ОДА РАДОСТИ“

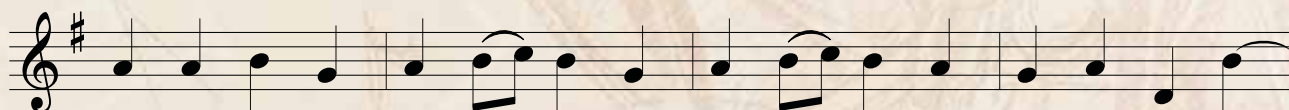
Л. В. Бетовен

Ра - дост бис - тра у - бост чис - та, ќер - ко од Е - ли - зи - ја,

о - пи - вна си моќ што блис - ка, за - нес и по - е - зи - ја.

Твој - те сни - шта спо - кој ши - рат зло - то што го скро - ту - ва. Си -

те лу - ће да се сми - рат, ду - хот твој ги спло - ту - ва.

Активност:

Отпевајте песмицу у пратњи ДМИ.

„ВОДИЧ КРОЗ ОРКЕСТАР МЛАДИХ“

„Водич кроз оркестар младих“ или „Варијације и fuga на теми од Х. Персл“ је једна од најпознатијих композиција Бенџамина Бритна. Ово дело је компоновано као музика за едукативни документарни филм „Инструменти у оркестру“.

Композитор је замислио две варијанте извођења овог дела.

У првој варијанти постоји приповедач (може бити и сам диригент) који између варијација најављује инструменте и каже по неку реч о њима, а друга која се изводи чешће, нема приповедача. Тема за ово дело узета је из другог става Ronda из композиције Abdelazer Хенрија Перслија, истакнути и стакнутог британског композитора

Композиција започиње темом коју изводи цео оркестар, а затим и свака већа група инструмената из оркестра: прво дрвени дувачки инструменти, затим лимени дувачки инструменти, па гудачки инструменти, ударни инструменти и на крају поново цео оркестар. Затим следе варијације у којима сваки инструмент, односно група инструмената који су представљени појединачно у свакој варијацији. Композицију заокружује оригинална fuga у којој на крају лимени дувачки инструменти (ударом на там-там) поново уводе и Перслову оригиналну тему. Време извођења дела је око седамнаест минута.

Дело траје 16 минута и 30 секунди.

Тема: Allegro maestoso e largamente – цео оркестар (0.00)

Цео оркестар (1.38)

Удараљке
1.21

Лимени
дувачки
инструменти
0.45

дрвени
дувачки
инструменти
0.22

гудачки
инструменти
1.03

Варијација А:
Presto – флауте и пиколо 1.57

Варијација В:
Lento – обоа 3.27

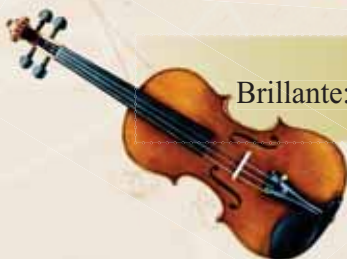
Варијација В:
Lento – обоје 3.27

Варијација D:
Alegro alla marcia – фаготи 4.06

Варијација Е:
Brillante: alla polacca – виолине 5.00

Варијација F:
Meno mosso – виоле 5.45

Варијација G:
Lusingando – виолончела 6.35

Варијација H:
Cominciando lento ma poco a poco accel. al Allegro – контрабаси 7.40

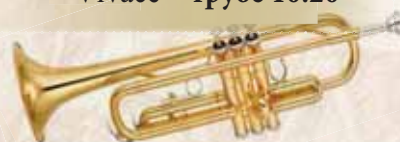
Варијација I:
Maestoso – харфа 8.45

Варијација J:
L'istesso tempo – хорне 9.30

Варијација K:
Vivace – трубе 10.20

Варијација L:
Allegro pomposo – тромбони и туба 10.40

Варијација M:
Moderato – ударни инструменти 12.05

Фуга: Allegro molto (13.45)

Инструменти се појављују један за другим по истом редоследу, почевши са пиколом, да би на крају истовремено са оригиналном темом фуге коју доноси цео оркестар, лимени дувачки инструменти поново водили тему Х.Перслија.

Музички пример:
„Водич кроз оркестар за младе“ – Б. Бритн

ЗА НАШИОТ ОКТОМВРИ/О НАШЕМ ОКТОБРУ

(по слуху)

Музика: И. Николовски - Луј

Текст: Г. Поповски

Музички нотен запис на три реда. Првиот ред е во 4/4 ритам и започнува со нота на средна линија. Вториот ред започнува со нота на средна линија со дијез на првиот тон. Третиот ред започнува со нота на средна линија и вклучува две повторливи варијанти на мелодијата, означени со '1.' и '2.'.

Не - ка де - нес е - чат род - ни го - ри, не - ка сла - ви
на - ро - дот во пој, не - ка цвр - то при - лег - не во ср - це се -
ка - ва - ње за пр - ви - от бој. пр - ви - от бој.

Нека светат лицата во радост,
нека цути земјата во сјај,
нека крепне спомен за октомври
насекаде во секој наш крај.

А октомври да живее вечно,
во спомени вечно да е тој!
Чест и слава на борците смели
за слобода што паднаа в бој.

Активности:

1. Прочитајте книжевни текст и дискутујте о содржају песме!
2. Објасните значење празника 11. Октобара.

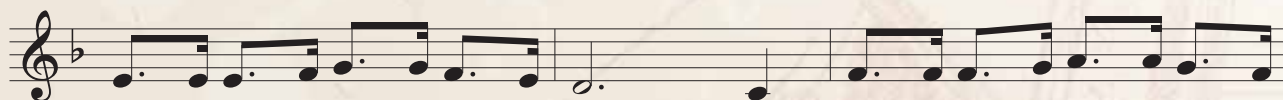
СКОПЈЕ/СКОПЉЕ

(по слуху)

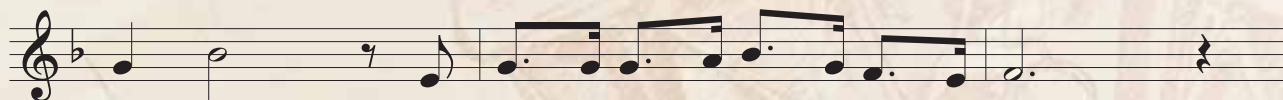
Музика: Д. Коларовски

По ве - ко-ви на по - жа-ри и бу - ни, сал
Ми-на - то-то те о - вен-ча со сла - ва од

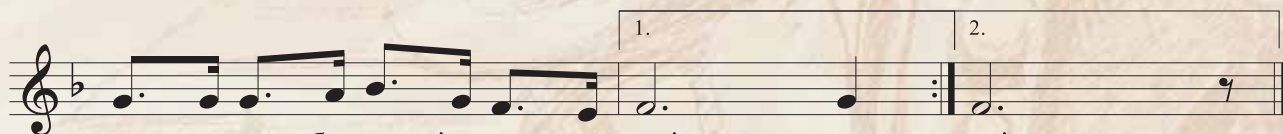
ник - ну-ваш ти пов-тор-но ко клас, под ку - ли-те на Ка - ле, Вар-дар
древ-но Ску - пи де - нес ве - ле - град, во лу - њи ве - ков-ни со гор- да

шу - ми, ти Скоп - је ста - на град на со - нот наш.
гла - ва, еј гра - ду са - кан, ти си веч - но млад.

Шу - мат у - ли-ци по твој - те гра - ди, пе - е за
Се - кој ср - це гра - ду мој ти да - ри, рас - ти и

мир и љу - бов мо - јот ро - ден крај и мај.
цве - тај гра - ду би - ди ве - чен

МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ – ОСНОВНА ПОДЕЛА

ЖИЧЕНИ ИНСТРУМЕНТИ ГУДАЧКИ – ТРЗАЧКИ

ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ ДРВЕНИ – ЛИМЕНИ

УДАРНИ ИНСТРУМЕНТИ (УДАРАЉКЕ) РИТМИЧКИ – МЕЛОДИСКИ

ИНСТРУМЕНТИ СА ТИПКАМА (ДИРКАМА) ЖИЧАНИ – ДУВАЧКИ

Активности:

1. У колико група су подељени музички инструменти?
2. Самостално бирање података о инструментима применом ИКТ.

ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ

Жичани инструменти су они инструменти код којих се тон добија вибрирањем жица изазваним повлачењем гудала преко њих.

Према начину производње тона, жичани инструменти се деле на два групе: гудачки инструменти и трзачки инструменти.

– гудачки инструменти –

– трзачки инструменти –

Музички примери:

„Мала ноћна музика“, I став (оригинал за гудачки оркестар) – В.А.Моцарт
„Мала ноћна музика“, I став (аранжман за трзачке инструменте – Рамадан Шукри)
– В. А. Моцарт

Активност:

Препознајте сличности и разлике између гудачких и трзачких инструмената кроз технику веновог дијаграма (скупова).

ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ – ГУДАЧКИ

ВИОЛИНА • ВИОЛА • ВИОЛОНЧЕЛО • КОНТРАБАС

Ови инструменти се називају гудачки јер се тон производи повлачењем гудала преко жице. Ова група инструмената је позната као породица гудача.

Сви су направљени од дрвета, они имају исту форму и имају по четири жице. Они се разликују по: величини, висини и боји тона који производе, техничким могућностима и начину на којем се свира.

Лук је дрвена палица за коју су причвршћени жице. Жице су направљене од обрађене коњске длаке причвршћене на оба крај за лук. Један лук садржи око 150 коњских длака.

Николо Паганини

Музички примери:

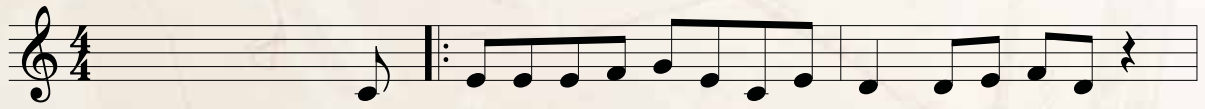
- Каприс у а – moll, оп.1,бр.24(виолина) – Н. Паганини
- Сонат на виоли и пијану, Allegro moderato (виола) – М. Глинка
- Концерт за виолончело и оркестар у d-moll (виолончело)
- Концерт бр.2 b-moll (контрабас) – Џ. Ботесини

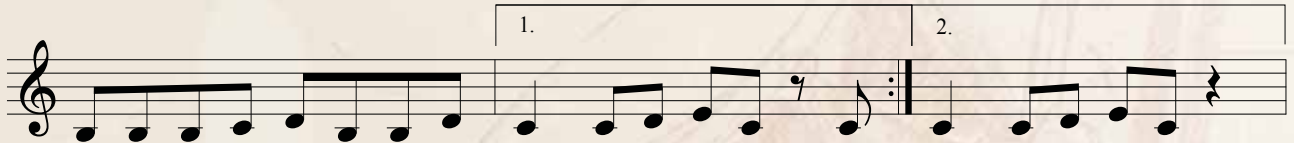
ИНСТРУМЕНТИ

(по слуху)

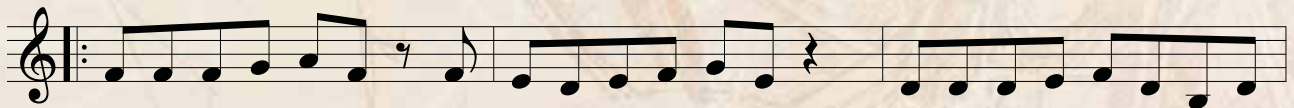
Музика и текст:
М. Соколовић Игњачевић

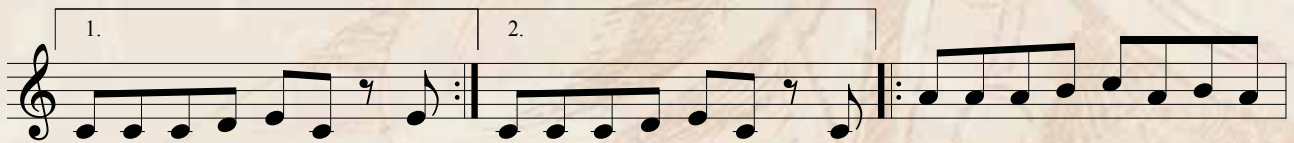
У на - шу пес-му ста-не ин-стру- ме - на - та че- та,
кла-вир пр-ви поч-не да по дир - ка - ма сви-ра,

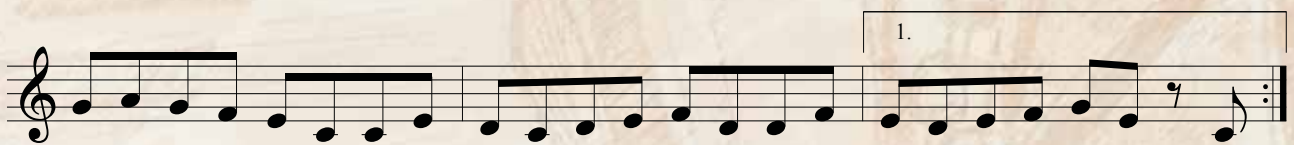
ве-ли - ких и ма-лих из свих де - ло - ва све-та. Кад на - шег кла-ви-ра.
не-ма леп-шег зву - ка од тог

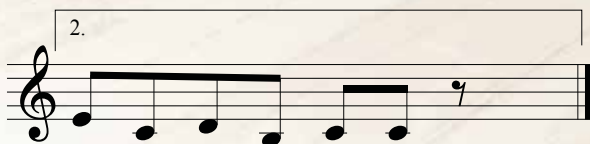
Фла-у - та, кла-ри-нет, о - бо - а, тру-ба, ту - ба, то је де - о на-шег моћ-ног
-та - ра у - век ту је да сва - ко доб-ро чу - је, о - ки - да све жи-це то је

ду-вач-ко - га клу-ба. Ги ње-но пра-во ли-це. Гу - да-чи жи-це гу-де па се
-да -раљ-ке у рит-му ви-чу

на - ро - чи-то тру-де да у ду - шу сва-ко ди-ра ка - да див-не пес-ме сви-ра. У
сво-ју бит-ну при-чу. (γ) Нај - глас-ни-ји су, зна се, у - да -

-ра - чи пр - ве кла - се.

ВИОЛИНА

Тешко је одредити корене и пут развоја савремених гудачких инструмената, уопште. Претходници виолине сматрају се: азијски инструмент раванаструм, грчка гитара, арапска ребаб и кемане. Међутим, италијански мајстори 17. и 18. века дали су јој данашњи облик. Кремонска школа је дала најпознатије мајсторе из породице Амати и Гварнери. Најзначајнији је био Николо Гварнери чији су ученици били Андреа Гварнери и, најпознатији од свих, Антонио Страдивари.

Виолина, као и сви остали гудачки инструменти, има резонантну кутију (корпус) од које зависи чврстина и издржљивост инструмента. Његова горња површина је направљена од смрче, на којој се налазе отвори у облику латинског слова ф, названи ф отворен, док се онај доњи део тела се прави од јаворовог дрвета. Оба дела су повезана са ободом који је направљен од неколико уврнутих летвица. На резонантној кутији је причвршћен врат, у наставку је глава на којој се налазе чивије и завршава се пужем. Између врата и главе се налази праг, штап од тврдог (ебановина) дрвета. За чивије су причвршћене жице које преко кобилице се завршавају до држача који је причвршћен за дно виолине.

Виолина се држи у левој руци, притиснута брадом и левим раменом, а са десном руком се вуче гудало преко жица. Она поседује велике техничке могућности и осим као солистички инструмент налази примену и у различитим типовима оркестра.

Јехуди Мењухин

Сихана Бадивуку

Стефан Миленковић

Олег Кондратенко

Михајло Куфојанакис

Виолинска музика је написана у виолинском кључу.

Као легендарни лик и виртуоз свих времена који је виолинску технику подигао на највише ниво је Николо Паганини. Музику за виолину писали су многи познати композитори: Јохан Себастијан Бах, Волфганг Амадеус Моцарт, Феликс Менделсон, Петар Иљич Чајковски, Клод Дебиси, Бела Барток, Томислав Зографски, Гоце Коларовски и др.

Светски познати виолинисти су: Јехуди Менухин, Леонид Коган, Најдел Кенеди, Давид Ојстрах, Максим Федотов, Исак Штерн, Јован Колунџија, Стефан Миленковић и други.

Познати домаћи виолинисти су: Михаило Куфојанакис, Сихана Бадивуку, Благоја Димчевски, Љубиша Кировски, Олег Кондратенко и други.

ДЕЛОВИ ВИОЛИНЕ

ХОЋУ ДА ЗНАМ

„Радионица гудачких инструмената“

Музички пример:

Каприс у а-молл, оп. 1, бр. 24 (виолина) – Н. Паганини

Активност:

Који су основни делови виолине?

ВИОЛА

Виола има нежну и тамнију боју тона и налази велику примену у у инструменталној и вокално инструменталној музици.. Виола има већу резонантну кутију од виолине. Жице виоле су дуже и њихове штимовање је другачије, зато се разликује по боји и висини тона. Музика за виолу се пише у алт кључу. Познато је да је данашња музика настала од виоле де брачо. Познати светски извођачи на виоли су: Табеа Зиммерман, Јури Башмет, Татиана Масуренко, Јулиан Рахлин и други. Познати домаћи извођачи на виоли су: Љупчо Соколов, Фросина Балова, Блерим Груби и други.

Татјана Масуренко

ХОЋУ ДА ЗНАМ

Блерим Груби је магистрирао на Факултету музичке уметности - Скопље у класи професора Лубомира Господинова.

Он је члан македонске филхармоније, али паралелно остварује и богату уметничку каријера као солиста и камерни музичар, наступајући у земљама бивше Југославије, Албаније, Италије, Немачке, Аустрије, Шпаније, Португалије, Норвешке, Јапана и у САД. Сарађивао је са истакнутим диригентима и солистима (Крантја, Шурев, Балабурски, Куфојанакис, Хан, Бадивуку, Кастратовић...). Груби је оснивач Уније албанских музичких и балетских уметника у Македонији, ансамбла "Вивенди" и "Бахус", трија „Косово“. Ради као редован професор Државног универзитета у Тетову и на Универзитету у Приштини.

Блерим Груби

Музички пример:

Соната за виолу и пијано, *Alegro moderato*
(виола) – М.Глинка

Активности:

Која је разлика између виолине и виоле?
Састанак и разговор са познатим извођачима виолине и виоле.

ВИОЛОНЧЕЛО

Виола да гамба се сматра претходником виолончела. Виолончело, за разлику од виолине, има приближно дупло веће димензије. Оно поседује дубоке тонове, па се зато у оркестру користи као бас инструмент, заједно са контрабасом.

Положај виолончела приликом свирања се разликује од положаја виолине и виоле. Виолончело се држи између једне и друге ноге, постављен на поду са посебном ногом. Овај инструмент налази примену у различитим типовима оркестра, а исто тако се користи и као солистички инструмент.

У богатој музичкој књижевност за виолончело налазимо композиције више истакнутих композитора: Јозеф Хајдн, Роберт Шуман, Камил Сен-Санс, Петер Иљич Чајковски, Антонин Дворжак и други. Познати светски извођачи на виолончелу су: Пабло Казалас, Андре Наваро, Јо Јо Ма, Ксенија Јанковић и други. Познати домаћи извођачи на виолончелу су: Душка Тасевска, Ристо Краповски, Радослав Стојанов и други.

Jo Jo Ma

Музички пример:

Концерт за виолончело и оркестар у d-moll (виолончело) – К. Сен-Санс

Активности:

Опиши начин свирања на виолончелу?

Истражи о инструменту виолончело применом ИКТ?

Састанак и разговор са познатим извођачима виолончело.

КОНТРАБАС

Контрабас је гудачки инструмент који је током свог развоја претрпео најмање промене. Од времена Аматија до данас, контрабас је задржао облик старе бас виоле. Према конструкцији, највећи је од свих гудачких инструмената. Свира се стојећи или седећи, инструмент је постављен на поду помоћу кратке ноге која се налази на доњем делу. Музика за контрабас је написана у бас кључу.

Техничке могућности овог инструмента су ограничене, па тако и солистичка музика је веома ретка. Његов тон има масивност и дубину и због тога има значајну улогу у оркестру. Контрабас налази широку примену у цезу, где игра равноправну улогу са другим инструментима.

Музички примери:

„Бумбаров лет“ (контрабаси) – Н. Р. Корсаков
„Мала ноћна музика“, I став – В. А. Моцарт

Задатак:

Препознајте већ изучене гудачке инструменте визуелно и по слуху.

O MOJ NANË / МИЛА МАЈКО

(по нотама)

popullore/албанска народна песна

O moj na - në, o moj nan' e ze - za na - në.

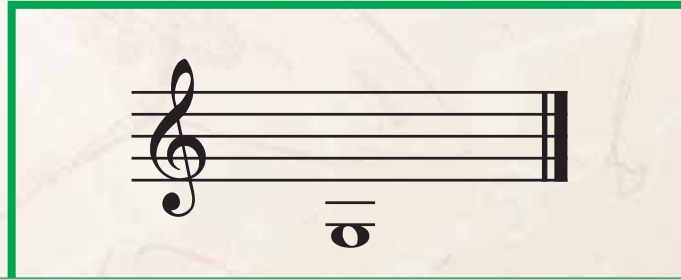
Sa vjet zi, sa vjet zi do t'mbanë për mu?

O moj nanë, o moj nan' e zeza nanë.
Sa vjet zi, sa vjet zi do t'mbanë për mu?
Sa t'bashkohet, sa t'bashkohet mal me mal,
Aq vjet zi, aq vjet zi do t'mbaj për ty.

O moj motër, o moj motër e zeza motër.
Sa vjet zi, sa vjet zi do t'mban për mu?
Der' sa t'zbardhen, der' sa t'zbardhen pen't e korbit
Aq vjet zi, aq vjet zi do t'mbaj për ty.

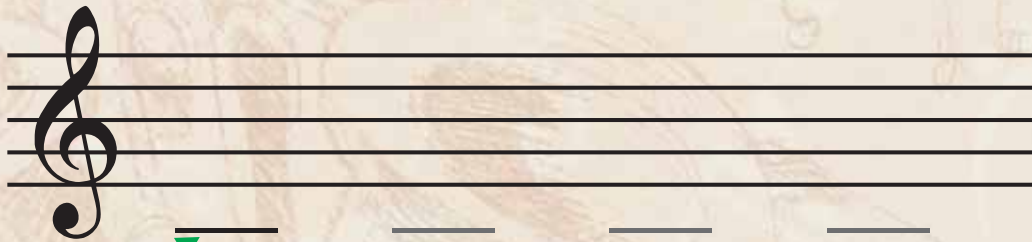

ТОН g МАЛО

Тон сол из мале октаве (g мало) се пише испод друге помоћне линије лествице.

Начин записивања тона g мало.

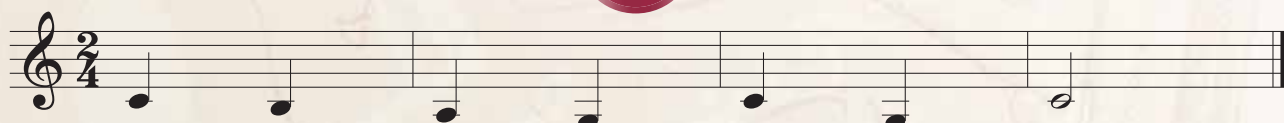

Тонове g мало и g 1 имају исто име, али се разликују по висини и по месту писања.

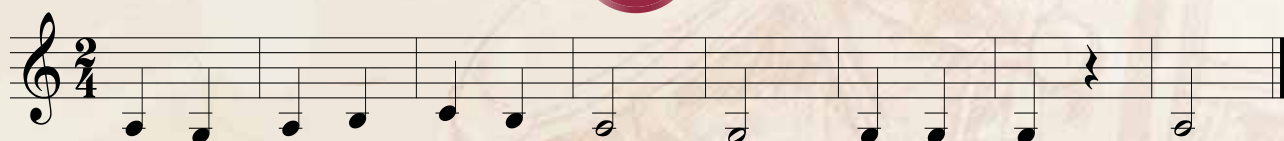

ВЕЖБЕ СА ТОНОМ g МАЛО

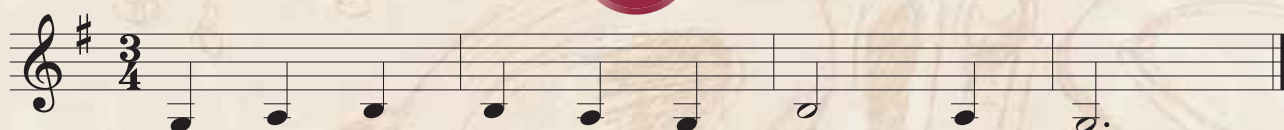
1

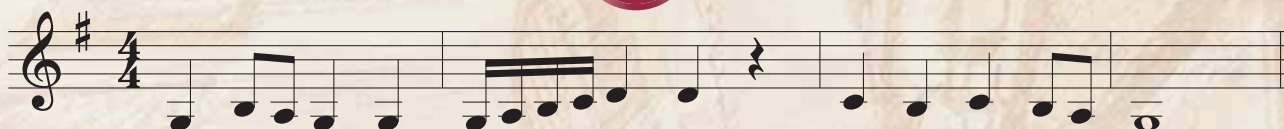
2

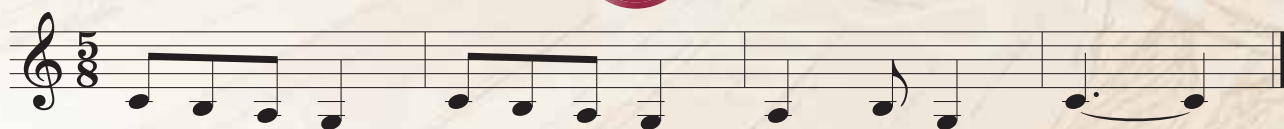
3

4

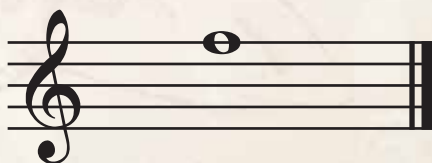
5

Активности:

1. У којим тактовима у вежбама 1, 2 и 4 се среће тон g мало?
2. Интерпретирајте вежбе читањем нотног текста са солмизацијоним именима (парлато) тактирањем.

ТОН f 2

Тонот фа2 (Тон f2 се пише на петој линији на петолинијата лествице.

Начин записивања тона f2.

Тоновите f1 и f2 имају исто име, али се разликују по висини и по месту писања.

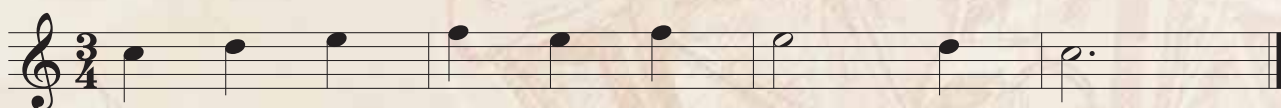

ВЕЖБЕ СА ТОНОМ f 2

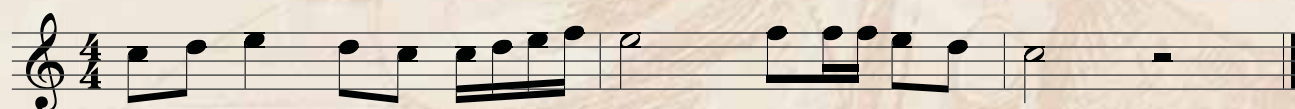
1

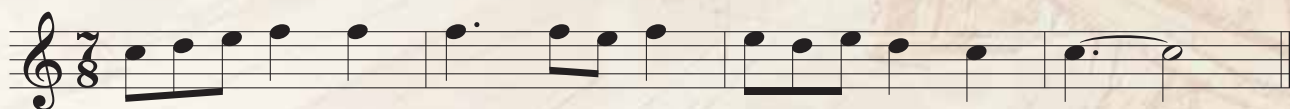
2

3

4

Активности:

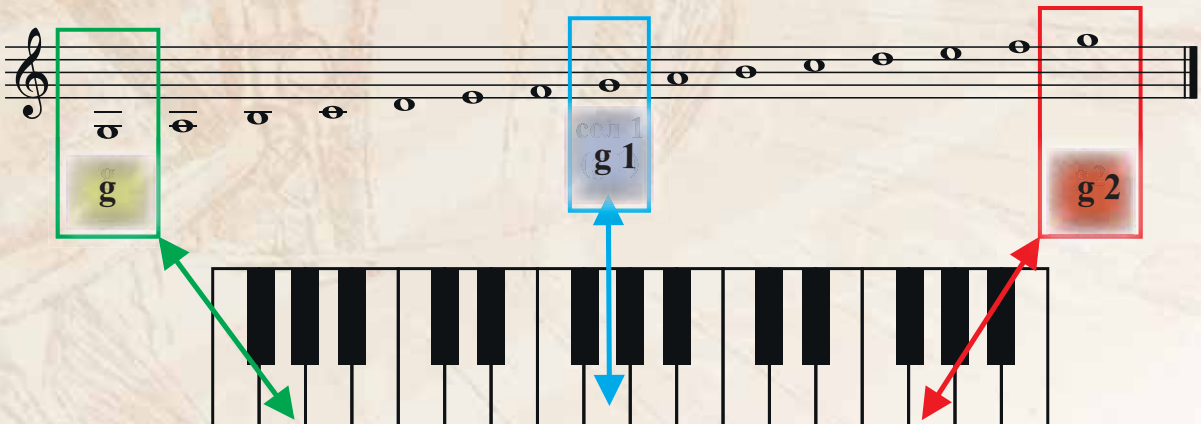
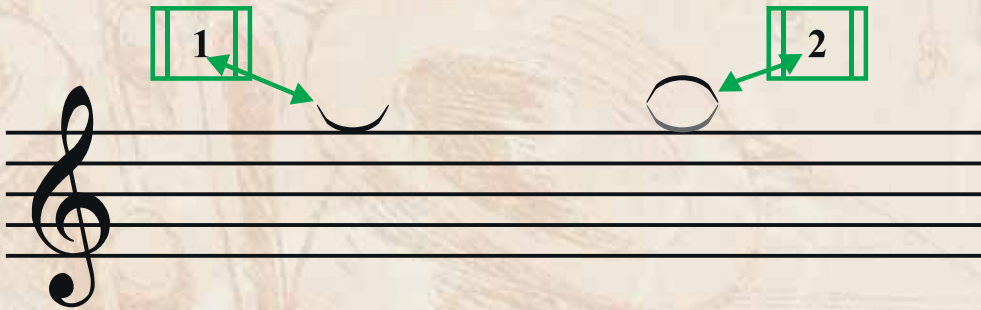
1. У којим тактовима из вежбе 2 и 4 се среће тон f2?
2. Интерпретирајте вежбе читањем нотног текста са солмизацијоним именима (парлато) тактирањем.

ТОН g 2

Тонот сол 2 (g²) се пишувa над петтолинието.

Начин на пишување на Тонот сол 2 (g²)

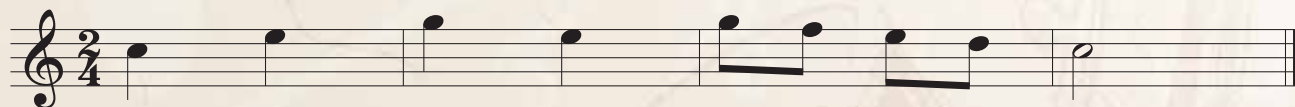

Тоновите g мало, g 1 и g 2 имају исто име, али се разликуваат по висини и по месту писања.

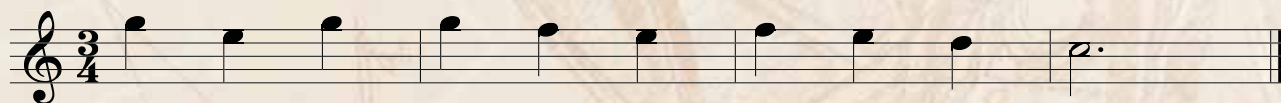

ВЕЖБЕ СА ТОНОМ g2

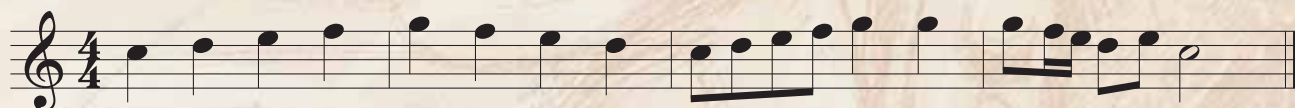
1

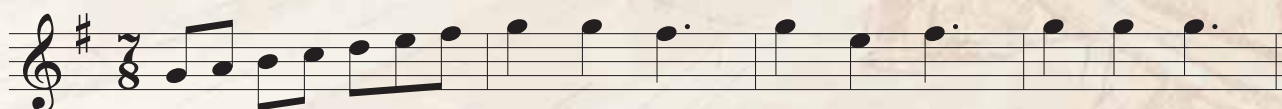
2

3

4

Активности:

1. У којим тактовима у вежбама 1 и 4 се среће тон g 2?
2. Интерпретирајте вежбе читањем нотног текста солмизацијоним именима (парлато) тактирањем.

G-dur лествица

I II III IV V I II III IV V VI VII VIII
g 1 a 1 h 1 c 2 d 2 e 2 fis 2 g 2

G – dur лествица се гради почевши од V ступња основне C – dur лествице
Тон g1 је први тон у новодобивеној G – dur лествици.
G – dur лествица има један предзнак - fis, који се записује одма после виолинског кључа, што у суштини значи да је тон f повишен. Полустепени се налазе између III – IV и VII – VIII ступња.

Доњи тетракорд Горњи тетракорд

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
сол	ла	си	до	ре	ми	фа	сол
g 1	a 1	h 1	c 2	d 2	e 2	fis 2	g 2

I II III IV V VI VII VIII

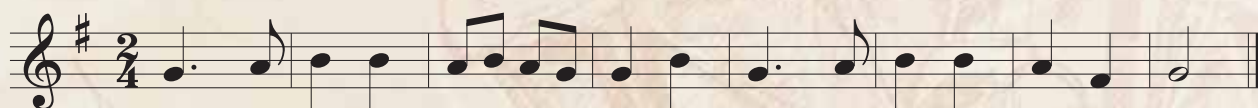

G-dur ПРИМЕРИ

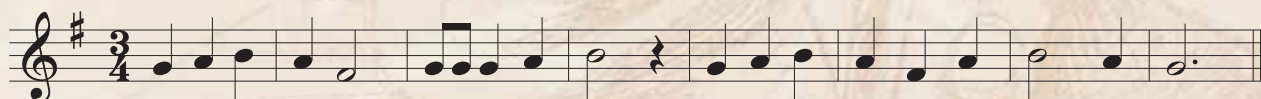
1

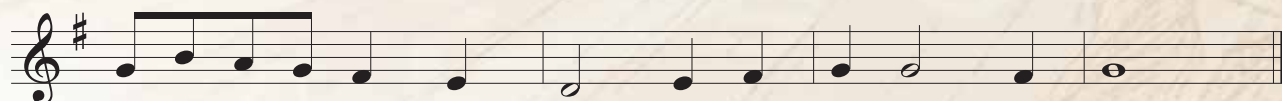
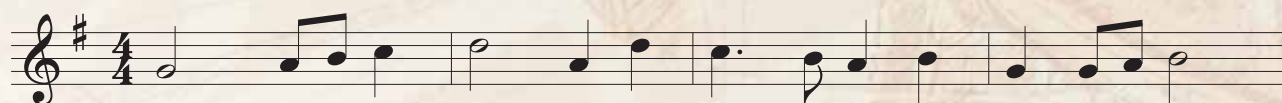
2

3

4

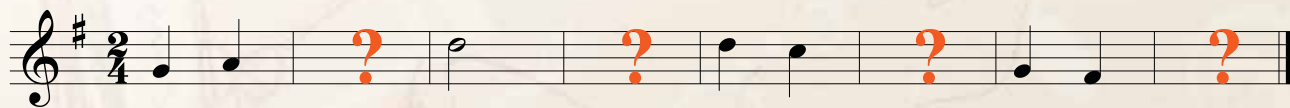
Активности:

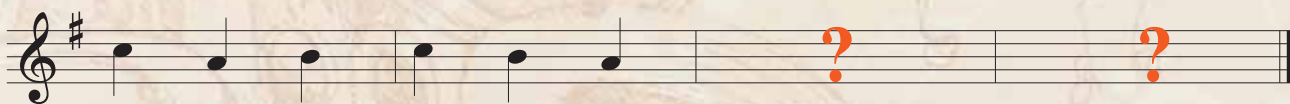
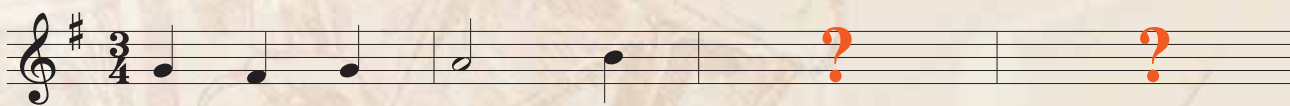
1. Одговорите на ком тону се завршавају вежбе.
2. Интерпретирајте вежбе читањем нотног текста солмизацијоним именима (парлато) тактирањем.

CTBAPAMO Y G - dur

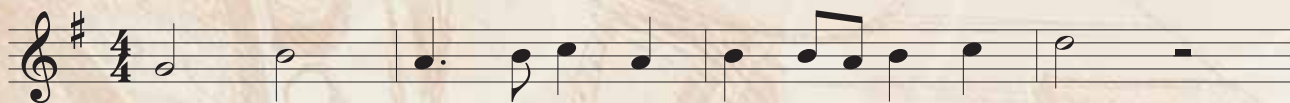
1

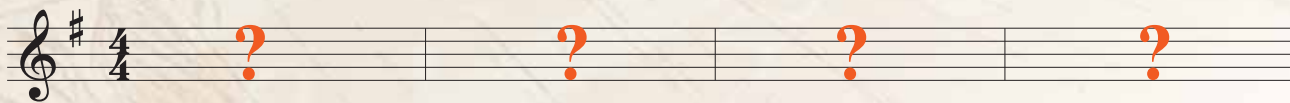
2

3

4

YİNE BİR GÜL NİHAL / ПОНОВО ЈЕДНА РУЖА

(по слуху)

Музика и текст: İsmail Dede Efendi

1.

Yi - ne bir gül - ni - hal al - dı bu gön - lü - mü.
Gör - me - dim kim - se - de böy - le bir dil - ru - ba.

2.

gön - lü - mü. Sim - ten gon - ca fem bi - be del
dil - ru - ba. Böy - le kaş böy - le göz böy - le el

1. 2.

ol - gü - zel. _____ zel. A - te şın _____ rüh - le ri
böy - le yüz. _____ yüz. A - şı kın _____ bağ - rı - nı

1. 2.

yak - tı bu _____ gön - lü - mü. gön - lü - mü. Pür e - da
üz - me - ye _____ göz sü - zer. göz sü - zer. El - a - man

1. 2.

pür ce - fa pek kü - çük pek - gü - zel. _____ zel.
pek - ya - man her za - man ol gü - zel. _____ zel.

ЕТИДА

Свирамо

Бавно

Е. Гнесина

блок-флејта1

блок-флејта2

Активности:

Поделите се у три групе:

- прва група свира мелодиску линију означену са блок-флејта 1;
- друга група свира мелодиску линију означену са блок-флејте 2;
- трећа група свира на ритмичким ДМИ.

ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ – ТРЗАЧКИ

У групи трзачких жичаних инструмената спадају: харфа, гитара и мандолина.

Код ових инструмената тон се добија **трзањем** жица уз помоћ прстију или **трзалице** (плектрум). Ови инструменти се разликују по облику, висини и боји тона, техничким могућностима и према начину играња. Понекад у симфонијским делима може се срести и заступљеност народних жичаних инструмената као што су: **тамбура**, **чинела**, **балалајка**, **дорма**, **цитра** итд.

ХАРФА

Харфа је инструмент чији се тон добија трзањем жица прстима обе руке. Харфа је током свог развоја претрпела велике промене. Прве харфе су имале три или четири жице. У Египти су коришћене харфе које се зову тебуни. Грађене су на висини човека, а имале су од 7 до 20 жица. У земљама Блиског истока, број жица на харфи повећава се на 40

Харфа је инструмент у облику тространог оквира. Састоји се из следећих делова: пиједестал, мост, резонантно тело, врат и чивије.

Висока је 180 цм, има од 46 то 48 жица и седам педала: четири са десне и три са леве стране. Свака педалаодговара тону дијатонске скале и носи његово име. Харфа је дијатонски инструмент, и хроматика се постиже са употребом педала. Због оријентација Ц-жице обележене су црвеном бојом, а Ф-жице плавом бојом. Све остале жице имају жућкасту боја.

Извођач увек седи, а инструмент је наслоњен на његовом десном колену и на рамену. Харфа, је најпре пратећи инструмент, али може да буде и солистички. Она поседује лепе, поетичне звуке. Често се среће у оперским делима, посебно као пратња у хорским, балетским, ритуалистичким и фантастичним сценама. Познати светски извођачи на харфи су: Никола Бокс, Марсел Гранжани, Вера Дулова, Ксенија Ердели, Олга Ердели и други. Познати домаћи извођачи на харфи су: Лејла Урумова, Мерсиха Шукри и други.

Музички пример:
Impromptu – Caprice op. 9 (харфа)
– Г. Пиерне

Мерсиха Шукри

ГИТАРА

Гитара је веома популаран инструмент. Тело гитаре је слично као код гудачких инструмената. Има шест жица које су штимоване по систему кварт-терце (Е, А, d , g, h, е 1).

Реч је о солистичком и пратећем инструменту са великим мелодијским и хармонским могућностима. У уметничком свирању, жице гитаре се трзају прстима и на тај начин се добија мекост и племенитост звука, док се у цезу и забавној музици користи плектрум (трзалица), због продорности звука. Електрична гитара нема резонантан корпус, јер нема потребе од њега. Осим обичне и електричне, постоји и хавајска гитара.

За највеће мајсторе на гитари сматрају се Шпанци: Фернандо Сор, Франческо Тарега и Андре Сеговија, и од домаћих – Влатко Стефановски, Дарко Багески и други.

Андре Сеговија

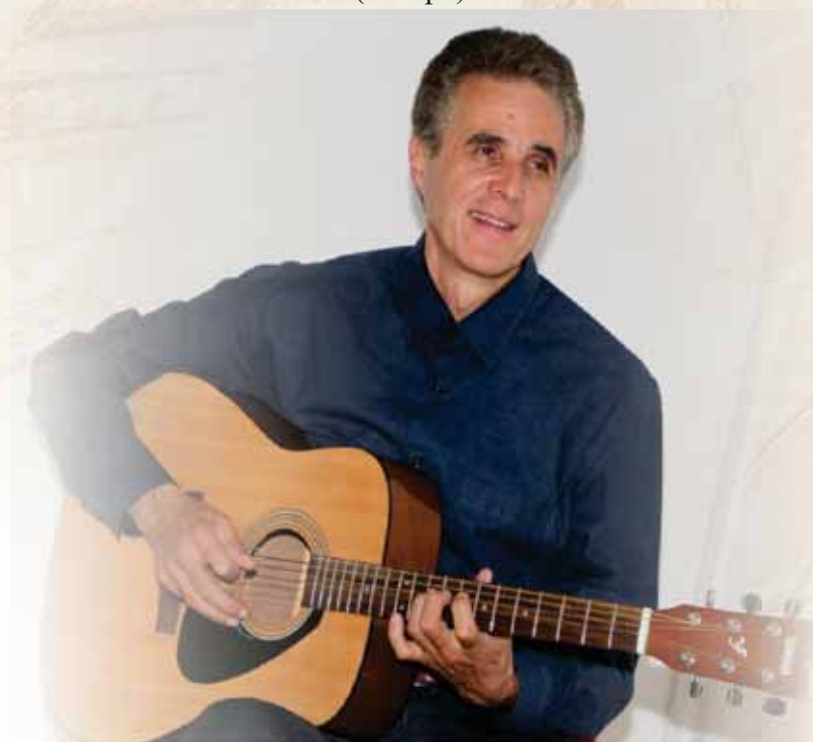

Фернандо Сор

Франческо Тарега

„УСПАВАНКА О РЕЦИ“
Христо Христоски-Мулар
(гитара)

ХОЋУ ДА ЗНАМ

У својој богатој каријери Мулар има издато неколико антологија влашких песама и збирака македонских фолклорних бисера, а у Крушево у последњих неколико година је организовао неколико радионица за младе, посвећене Тодору (Тоше) Проеском. Он је сарађивао и са Влатком Стефановским са ким је одржавао Крушевску радионицу за гитару за младе таленте.

Музички пример:

■ „Успаванка о реци“ (гитара)
– Христо Христоски-Мулар

Влатко Стефановски

ХОЋУ ДА ЗНАМ

Влатко Стефановски је македонски рок, поп и џез музичар, а такође и један од оснивача групе „Леб и сол.“ Свирање гитаре започео је да учи са тринаест година и данас је признати и познати гитариста и изван своје отаџбине. Има успешну соло каријеру и наступао је као солиста са многим камерним и симфонијским оркестрима. Влатко Стефановски се јавља и као композитор многих песама, позоришне музике, филмске музике и балета. У његовом музичком стваралаштву бележи се да стално користи елементе из музичког фолклора, чиме оставља траг јединствености и непоновљивости.

Музички пример:

„Калајциско коло“ (гитара) – Влатко Стефановски и Мирослав Тадиќ

МАНДОЛИНА

Мандолина је еволуирала од врсте лауте, која се зове мандора. За разлику од луте на којој се свира трзалицом и прстима, на мандолини звук све добија искључиво трзалицом.

Звук мандолине је оштрији и има изразито металну боју, јер су жице металне. У уметничкој музици највећу примену доживљава у XVIII веку. Мандолина се данас користи у фолклорним ансамблима, као и у више школских оркестра.

Мандола је сличан инструмент мандолини. Она је мало већа од мандолине и производи тамније боја тона.

Музички пример:

Концерт за мандолину у C-dur (мандолина) – А. Вивалди

„Никад се не умарам од музике“
Рамадан Шукри

Рамадан Шукри, музичар је вођа Мандолинског оркестра „Скопље“. Своје музичко образовање је завршио у Битољу и Скопљу.

Радећи са неколико мандолинских оркестара основних школа у Скопљу постиже значајне резултате, а на његову иницијативу (1981 г.) је основан мандолински оркестар при МЦЗ. Са овим оркестром Рамадан Шукри постиже велики успех, превазилазећи аматерско музицирање, и то потврђује пријемом награда и признања у држави и у иностранству. Заједно са својим сином Ерханом Шукријем (2001 г.) оснивају мандолински оркестар „Скопље“ који за кратко време време постиже значајне резултате, гостујући на фестивалима целе Европе.

e-moll ЛЕСТВИЦА (ТРИ ВРСТЕ)

G-dur

I II III IV V VI VII VIII

e-moll (природна врста)

I II III IV V VI VII VIII

ми фа сол ла си до ре ми

e 1 fis 1 g 1 a 1 h 1 c 2 d 2 e 2

e-moll лествица је низ од осам тонова која започиње од тона е. Лествица e-moll се гради почињући од VI ступња паралелне лествице G-dur и садржи исти предзнак-fis.

e-moll (хармонски вид)

I II III IV V VI VII VIII

ми фа сол ла си до ре ми

e 1 fis 1 g 1 a 1 h 1 c 2 dis 2 e 2

e-moll (мелодиски вид)

I II III IV V VI VII VIII VII VI V IV III II I

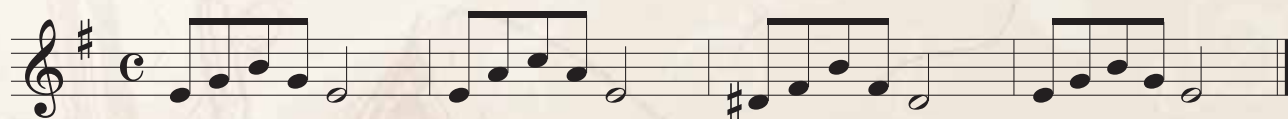
ми фа сол ла си до ре ми ре до си ла сол фа ми

e 1 fis 1 g 1 a 1 h 1 cis 2 dis 2 e 2 d 2 c 2 h 1 a 1 g 1 fis 1 e 1

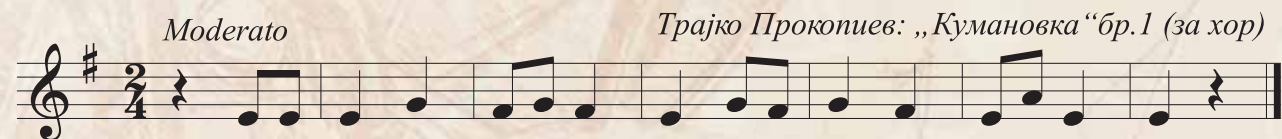
Код мелодиске врсте лествица у опадајућем кретању тонова, распоред целих степена и полустепена је исти као код природне врсте лествица

ПРИМЕРИ У e-moll ЛЕСТВИЦИ (ТРИ ВРСТЕ)

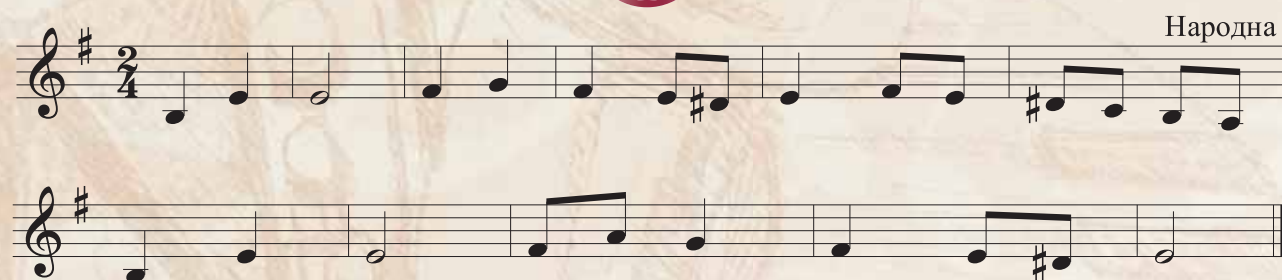
1

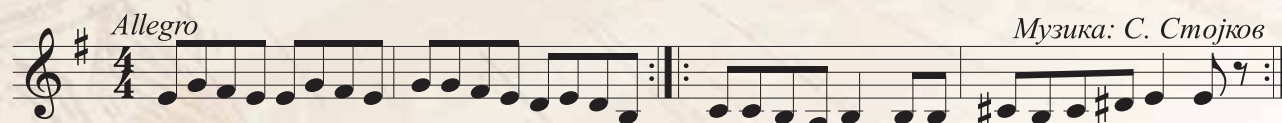
2

3

4

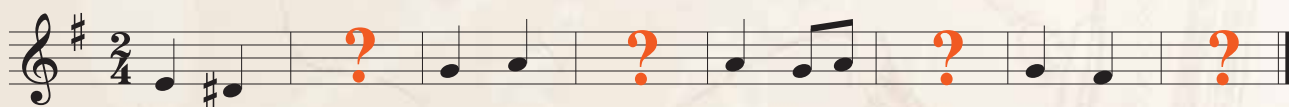
Активност:

Отпевајте музичке примере и одговорите у којој врсти молске лествице је сваки од примера.

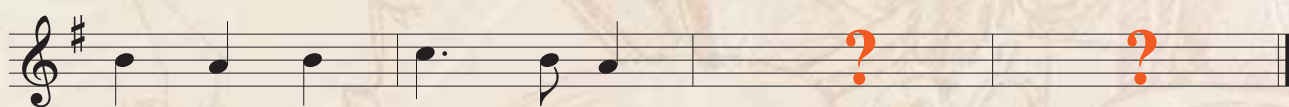
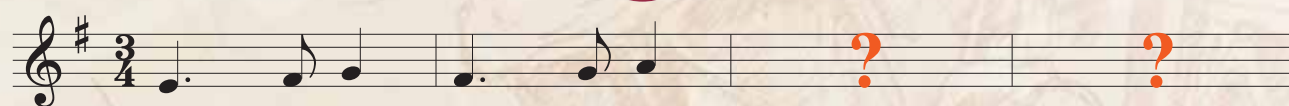

СТВАРАМО У е-moll ЛЕСТВИЦИ (ТРИ ВРСТЕ)

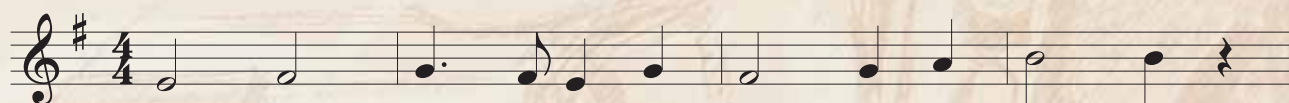
1

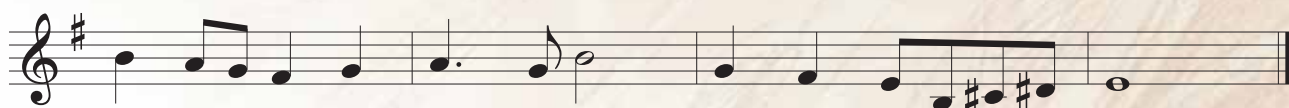
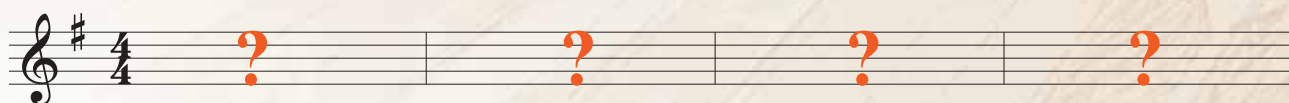
2

3

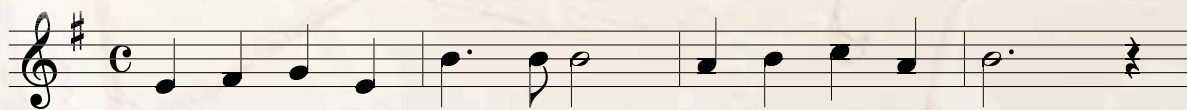
4

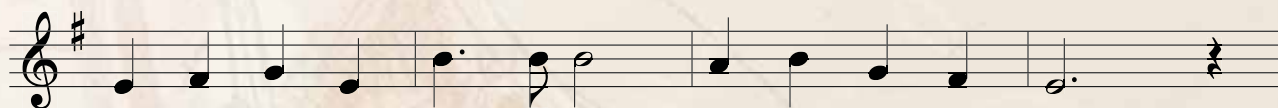
ЈЕСЕН/ ЕСЕН

(по нотама)

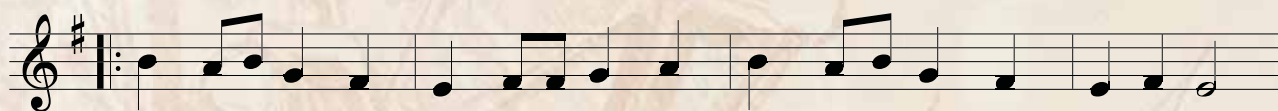
Музика и текст: Фроска Сапунџиева

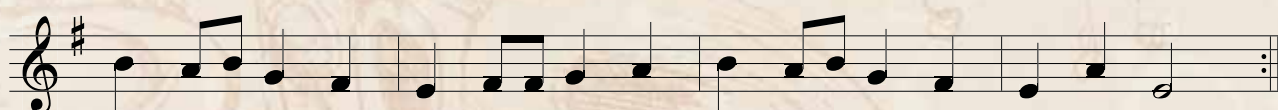
1 Е - сен - та е зла - тен дар в по - ле ши - ро - ко,
2. Но - ти, бо - и вол - шеб-ни, о - пис е - сен - ски,

лис - ја жол - ти вет - рец благ, дож - дец вр - не пак.
сво - на сво - нат се - га пак в у - чи - лиш - та - та.

Не - бо - то си - но сон - це се скри - ло о - бла-ци теж - нат и пла - чат,

в по - ли-ња род - ни пло - до-ви зре - ли, ут - рин-ска ро - са за - ро - си.

Активности:

1. У којој врсти молске лествице је песма (природном, хармонском, мелодиском)?
2. Какве нотне вредности су заступљене у песми?

HALAY / КОЛО

(по слуху)

турска народна песма

Gel ya - ni - ma ___ gir ko - lu - ma gel ya - ni - ma ___

gir ko - lu ma. Ver e - li - ni ___ Al men - di - li ___

çek ha - la - yı ___ hey hey hey hey hey. hey hey.

Активност:

У којој врсти молске лествице је песма (природан, хармонски, мелодиски)?

ASAMAN O TRËNDAFILË ÇELËS / ОФ АМАН ТРЕНДАФИЛУ ШТО ЦВЕТАШ

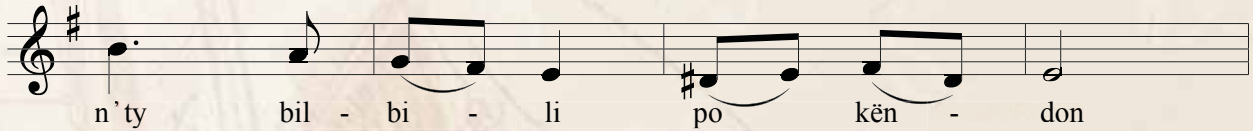
(ПО НОТАМА)

Me ndjeshmëri

Музика: Çesk Zadeja

As - a - man - o trë - nda - fi - li çe - lës

n'ty bil - bi - li po kën - don

dhe vaj - za si lu - le pran - ve - rës

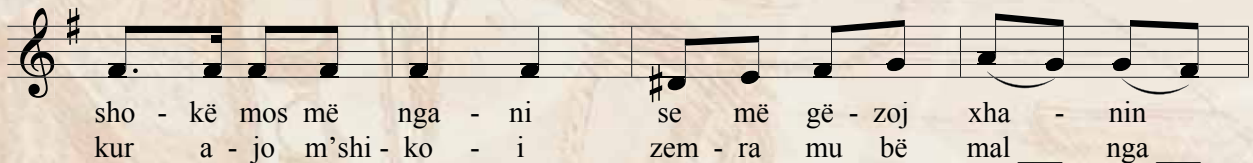

kën - gën tën - de po dë - gjon.

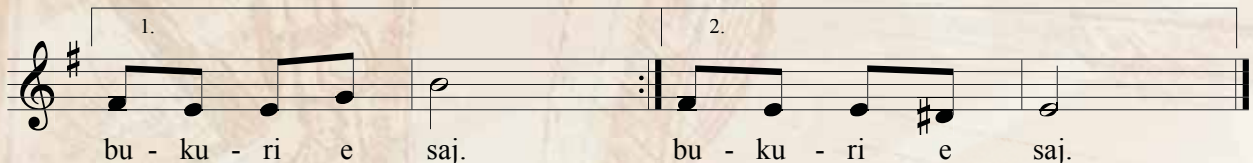

po dë - gjon.

A - ma - ni a - ma - ni,
Zem - ra më gë - zo - i

sho - kë mos më nga - ni se më gë - zoj xha - nin
kur a - jo m'shi - ko - i zem - ra mu bë mal nga

bu - ku - ri e saj.

bu - ku - ri e saj.

Në një bahçe
me zymbyla
ka dal vasha
me shetit.
O qenka veshun
me të bardha
zëri saj
porsi bilbil.

Ref: Amani amani,
shokë mos më ngani
.....

Активност:

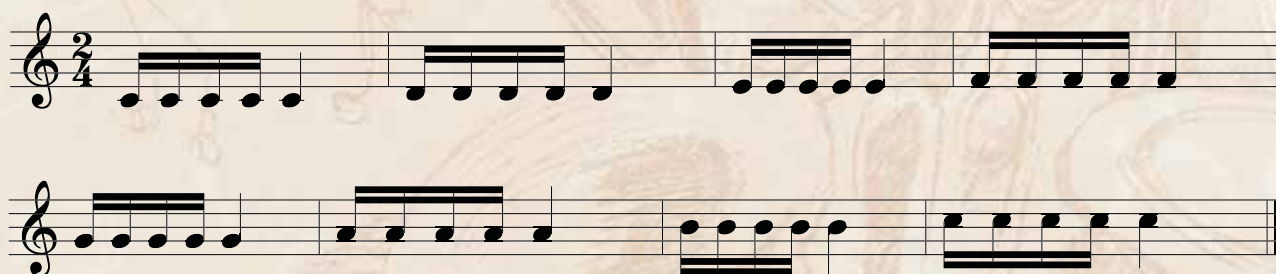
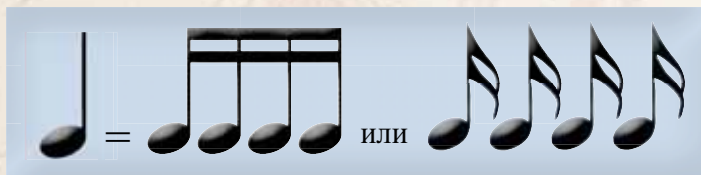
1. У којој врсти молске лествице је песма (природан, хармонски, мелодиски)?

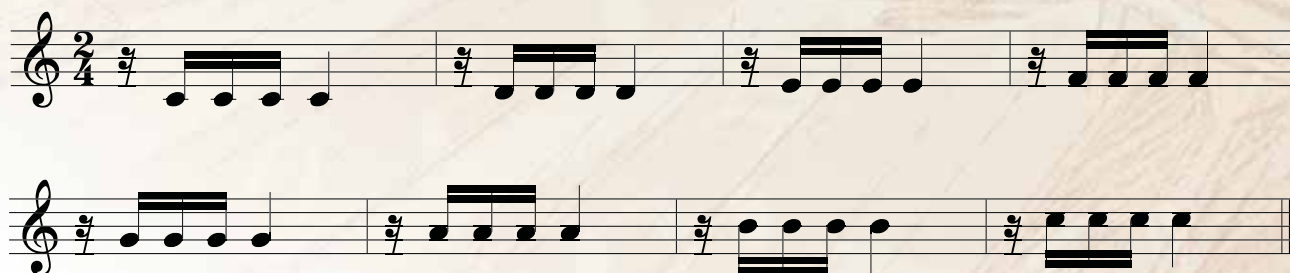
ШЕСНАЕСТИНА НОТА И ПАУЗА

Шеснаестина нота има четири пута краће трајање од четвртине ноте, што значи да четири шеснаестине ноте трају колико и једна четвртина нота.

Једна шеснаестина пауза траје колико и једна шеснаестина нота.

ВЕЖБЕ СА ШЕСНАСТИНОМ НОТОМ

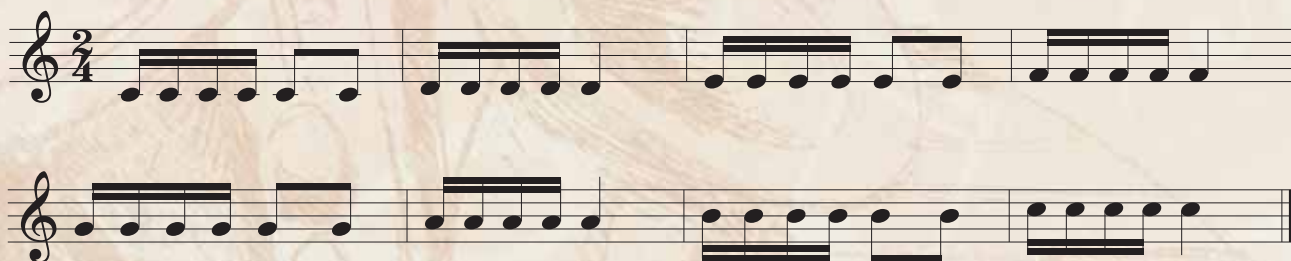
1

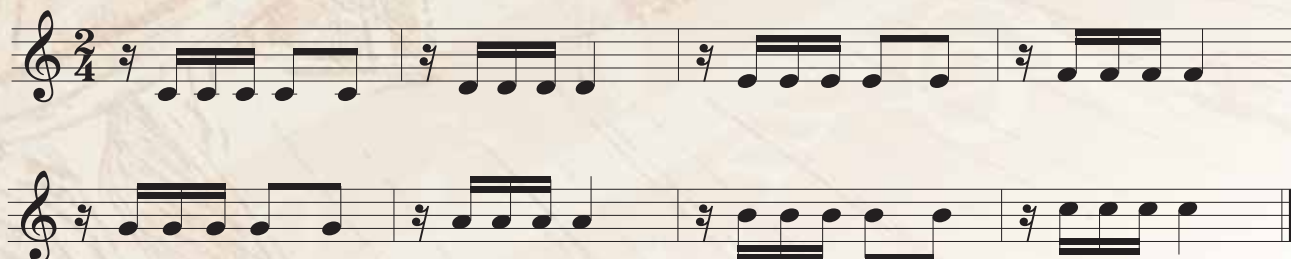
2

3

4

Активности:

1. У којој од задатих вежби су заступљене шеснаестина ноте?
2. Ритмичко читање нотног текста (парлато) са тактирањем?
3. Отпевајте мелодиске вежбе!

ЧАСОВНИК

КАНОН

Но - ке де - ње сал си чу - кам ти - ка та - ка так,
ка - ко вче - ра та - ка де - нес та - ка ут - ре пак
и ви ве - лам вам са - мо то - а знам.

Ora

Nat' e dit' un' hiç nuk ndalem,
tika, tika tak
si dje si sot edhe nesër,
me ju në çdo hap,
Ngado tika tak,
Kët e kam zanat.

SAAT

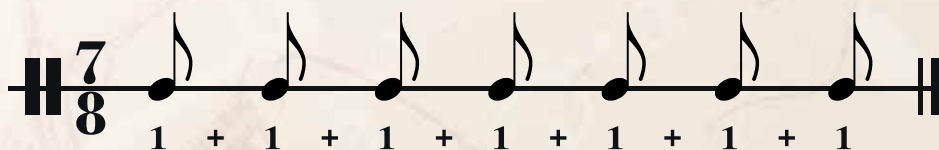
Gece gündüz
hep çalışır
Tika taka tak
Dünkü gibi, öyle bugün
öyle yarın bak
ve ben ben derim
bunu bilirim.

SAATI

Rakjate diveste me kuvava tika tak,
Sar erati em avdive salde me kuvav.
Tika taka tak, tika taka tak.

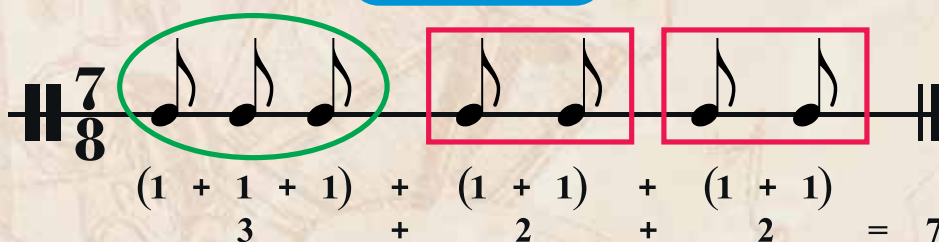
НЕРАВНОМЕРНИ 7/8 ТАКТ

ПУЛСИРАЊЕ

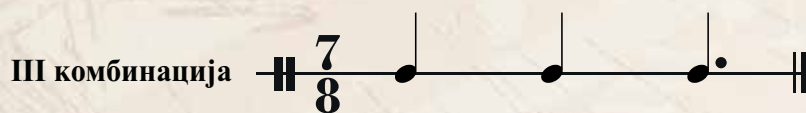
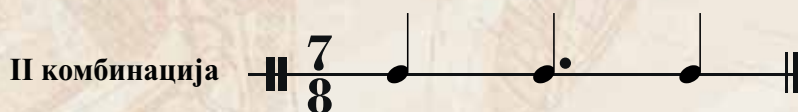

У 7/8 такту има пулсирања на 7 осмина у једном такту.

ФОРМИРАЊЕ

У такту 7/8 формирају се три ритмичке целине и свака од њих се тактира једним ударом, тако да у једном 7/8 такту има три удара. У горњем примеру формирања 7/8 такта, на првом тактовом времену постоји пулсирање од три осмине у једном ударцу, а на другом и трећем тактовом времену има пулсирање од две осмине у једном ударцу.

У 7/8 такту може да има три ритмичке комбинације.

СМЕШНА СЛУЧКА (СМЕШНИ ДОГАЂАЈ)

(по нотама)

Музика: К. Македонски

Текст: П. Миленковски

Moderato

Е - ден Ко - ле ју - нак го - лем, вче - ра бе - ше
пак во по - ле, ла ла ла ла о - па тро - па.

Нешто трепна, нешто шушна,
в грмче мало в миг се мушна.
Ла, ла, ла, ла, опа тропа.

Мисли Коле, страв го стега:
„Што ли ќе е ова сега?“
Ла, ла, ла, ла, опа тропа.

Волчко силен, Меца стара,
леле помош как да барам?
Ла, ла, ла, ла, опа тропа.

Не бил Волчко, Меца не е,
туку секој да се смее!
Ла, ла, ла, ла, опа тропа.

В грмче беше едно Еје,
едно Еје Таралеже!
Ла, ла, ла, ла, опа тропа.

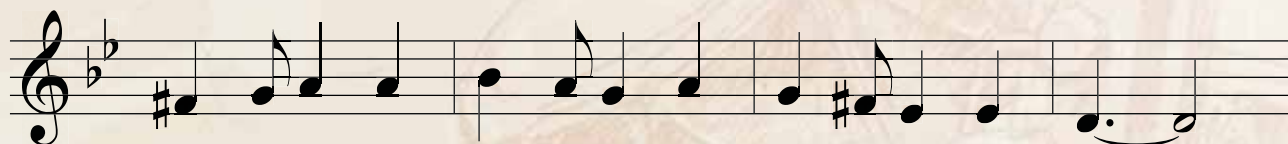
KUR E PËRCOLLA YLBERIN / КАД САМ ОТПРАТИО ИЉБЕРА

(по нотама)

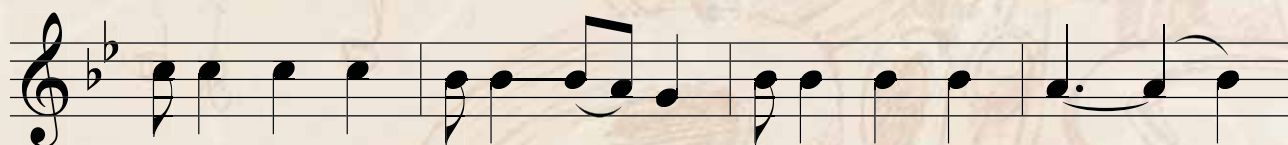
popullore/албанска народна песма

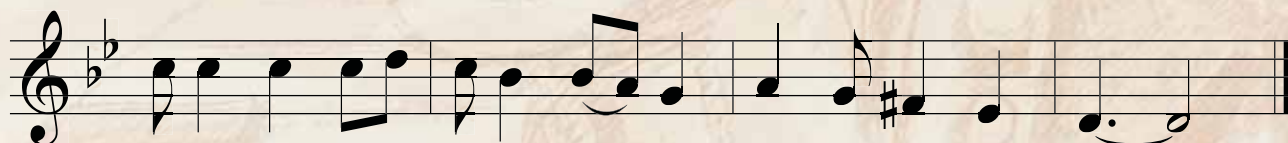
Kur e për - co - lla Yl - be - rin k'the-va hy - ra n'od. ___

Kur ja - pash ma - nze - rën va - run, ja la - va me lot. ___

Mos e laj me lot oj za - no, mos e laj me lot. ___

S'e shkon vi - ti i par' oj za - no por si di - ta sot. ___

Shkuan muajt, shkuan vitet,
zemra m'u dogj flak.
S'na lan hallet, s'na lan dertet
me jetu-e bashk'.

Morra harxhet dola n'bahçe
çorapet me i thurr'
prej mërzisë mbi çorapet
plasa tuj vajtu.

ref: O Ylberi dadëso,
a thu m'ke harru
ditët e gurbetit Ylber
qofshin të mallku.

ref: Ditët e gurbetit Ylber
qofshin të mallku
ndau nan' e bir o Ylber
ndau burr' e gru.

ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

ДРВЕНИ ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

ФЛАУТА • ПИКОЛО • КЛАРИНЕТ • БАС-КЛАРИНЕТ • САКСОФОН
ОБОА • ЕНГЛЕСКИ РОГ • ФАГОТ • КОНТРАБАС

ЛИМЕНИ ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

ТРУБА • ТРОМБОН • ХОРНА • ТУБА

Музички пример:

Симфонија бр. 6, „Пасторална“ – Л. В. Бетовен

Активност:

Опишите разлике између дрвених и лимених дувачких инструмената.

ФЛАУТА

Страшо Темков

Флаута је један од највиртуознијих инструмената. Она поседује светао, мекан и пријатан тон, па зато се често примењује као солистички инструмент. Боја тона флаута је згодна за приказивање звучних појава у природи. Тон на флаути настаје као резултат протока ваздуха кроз отворе. Ваздух улази директно у цев под одређеним углом где долази до струјења, слично као кад у природи дува ветар. Флаута је састављена од три (ређе четири) дела који се уклапају један у други. Средњи део је најдужи, јер има највећи број отвора. Механизам се састоји од 16 до 18 капица и великог броја полуга са којима се крећу. Данашње флауте могу бити од метала (бакар, никл, цинк), сребра, злата, платине, стакла и синтетичких материјала. Познати извођачи широм света су: Ирене Графенауер, Миодраг Азањау и други.

Истакнути флаутисти код нас су: Никола Атанасов, Киро Бојиновски, Страшо Темков и други.

ПИКОЛО

Пиколо је инструмент са мањим димензијама од флауте (мала флаута). Има веома оштар, продоран и пискави тон, па се зато углавном користи у пуном оркестарском саставу.

Музички примери:

„Syrinx“, за соло флаута – К. Дебиси
Суита у h-moll, VII став „Badinerie“ (флаута) – Ј. С. Бах
„Марш деце“ из опере „Кармен“ (пиколо) – Ж. Бизе

Активност:

Слушајте музичка дела и уочите разлику између флауте и пиколоа.

КЛАРИНЕТ

Кларинет је инструмент великог тонског опсега, техничке агилности, мрачну и драматичну боју у дубоком, односно светлу и пријатну у високом регистру. Кларинет је конструисао нирибершки произвођач флауте Јохан Кристоф Денер 1696. усавршавајући стари средњовековни европски инструмент шалмај. Данас се углавном израђује од дрвета црне ебановине у пет делова: усник, цев, горњи и доњи механизам и тело. Усник се састоји од три дела. Један део је чврст и статичан за који се стегом причвршћује еластични део, најчешће трска, која дување дрхти.

Овај виртуозни инструмент налази подједнаку примену како у солистичком тако и у оркестарској и у коморној музици. Значајно улога заузима и у цезу.

Познати страни извођачи на кларинету су: Карл Листер, Станли Дрикер, Јосип Нохта, Алесандро Карбонаре, Мишел Арињон, Бени Гудма, Арти Шо, Миленко Стефановић и други.

Познати домаћи извођачи на кларинету су: Иван Кочаров, Тале Огненовски, Борис Танасков, Стојан Димов, Зоран Јовановић Лима, Здравко Ангелов, Исмаил Лумановски, Благој Ламњов и други.

Здравко Ангелов

БАС-КЛАРИНЕТ

Бас-кларинет је два пута већи од кларинета и звучи за октаву ниже. Он има оплемењујући и мистериозни звук.

Музички пример:

„Рапсодија у плавом“ (кларинет) – Ц. Гершвин

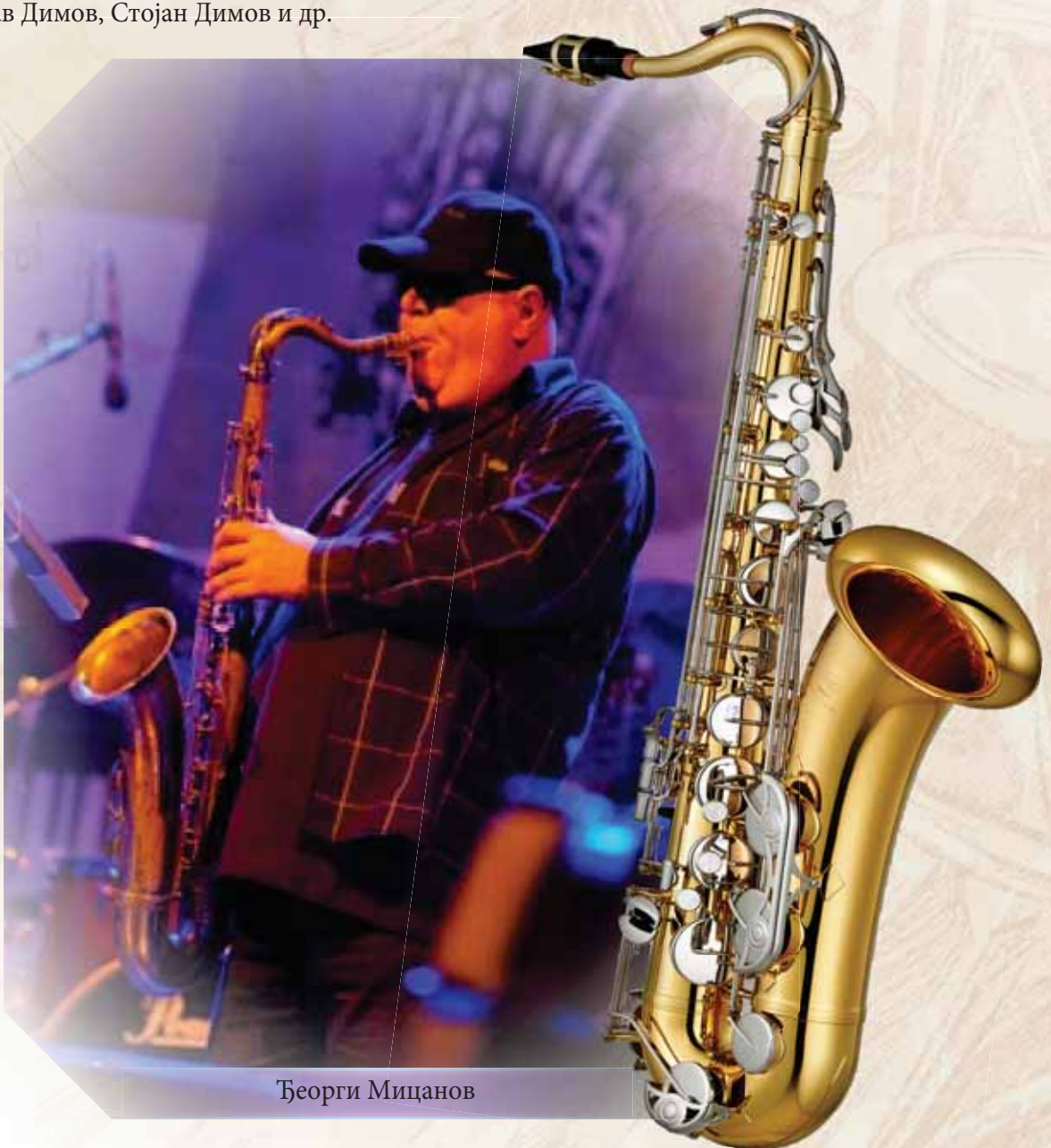
САКСОФОН

Саксофон је направљен од метала, обично од сребра или позлаћеног лима. Своје име добија по његовом градитељу Адолфу Саксу (XIX век).

Тон саксофона се добија дувањем и вибрирањем усана у уснику који се налази на горњем делу инструмента. Саксофон је првобитно био намењен за потребе војне музике. Данас је популаран инструмент у забавним и џез саставима, док је мање заступљен у уметничкој музици. Постоји неколико врста саксофона (сопран, алт, тенор и баритон) од којих се највише користе алт и тенор саксофони. Већина саксофона има облик латиничног слова С, али неки саксофони имају раван облик и подсећају на метални кларинет.

Познати страни извођачи саксофона су: Детлеф Бенсман, Сигур Рашер, Клод Делонг, Тимоти Мекалистер, Чарли Паркер, Џејмс Картер и други.

Познати домаћи извођачи саксофона су: Петар Каргов, Ђеорги Мицанов, Зоран Јовановић, Нинослав Димов, Стојан Димов и др.

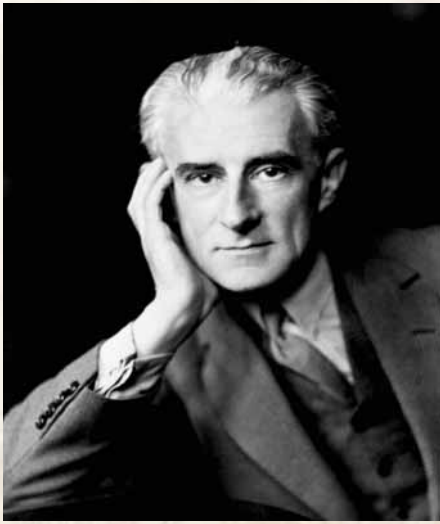
Ђеорги Мицанов

Музички пример:

Тема из „Пинк Пантера“ (саксофон) – Х Манчини

ХОЋУ ДА ЗНАМ

„Болеро“ – Морис Равел

Жозеф Морис Равел је француски композитор, познат по оркестарском делу „Болеро“. Са седам година, Морис је показао интерес о музици и почео је свирати клавир код Адије Гисха код кога учити контрапункт, хармонију и композицију. Први пут јавно наступа са 14 година. Једно од најзначајнијих његових дела је "Болеро". Ово дело је састављено из две теме које се наизменично смењују. Теме у "Болеру" стално се понављају додавањем нових инструмената чиме се добија већа експресија. Чувена руска балерина Ана Павлова са својим дивним извођењем успела је да узвиши ово дело. Због постигнуте популарност, дело се често изводи и концертно.

Tempo di Bolero, moderato assai (♩ = 76) MAURICE RAVEL

The image displays a musical score for the beginning of 'Bolero' by Maurice Ravel. It features a piano part and a saxophone part. The piano part starts with a *pp* dynamic and a *cresc. poco a poco alla ff* instruction. The saxophone part begins at measure 5 with a *pp* dynamic. The score includes various musical notations such as triplets, slurs, and fingerings. A note in the piano part reads: "akordy zapisane malymi nutami su partij do wykonania tylko za drugim razem".

Музички пример:

„Болеро“ (саксофон) – М. Равел

Активност:

У познатој композицији „Болеро“ чује се и инструмент саксофон. Слушајте композицију и уочите саксофон.

ОБОА

Гордана Јосифова Неделковска

Обоа је настала од једне врсте средњовековног шалмаја (инструмента са дугом цеви), који после Европе се шири под утицајем Арапа у Шпанији, почевши од VIII века. Састављена је из три дела. Усник код обое се зове писка и он је направљен од трске. Реч је о две танке трске, постављене једна поред друге које приликом дувања дрхте. На средњем делу се налазе отвори са клапнама, а на доњем делу цеви налази се проширење у виду левка. Има карактеристичан назални звук, продорне ниске тонове, а у средњем регистру постоји нежан и мелодијски тон. Због карактеристичне боје тона, обоа се углавном користи када треба да доловимо сентиментално или пасторално расположење.

Интонално, обоа је савршено чист и стабилан инструмент, дакле у оркестру служи за давање интонација свим осталим инструментима. Примењује се као солистички, камерни и као оркестарски инструмент. Познато светски извођачи на обои су: Франческо Барсанти, Џузепе Самартини, Албрехт Мајер и други. Наши познати обоисти су: Васил Атанасов, Киро Давидовски, Мелина Тодоровска, Гордана Јосифова Неделковска и други.

Васил Атанасов

ЕНГЛЕСКИ РОГ

Енглески рог је врста веће обое и звучи за петину ниже. На доњем делу инструмента уместо инке налази се отворена лопта, која тону даје специфичну боју. У оркестру се истиче свирањем мирних и распеваних мелодија.

Музички примери:

„Лабудово језеро“ II чин – почетак (обоа) – П.И Чајковски
IX симфонија у e-moll, II став (енглески рог) – А. Дворжак

Активност:

Уочите разлику између обое и енглеског рога.

ФАГОТ

Фагот је веома велики инструмент, али је технички веома покретљив. Развијен је у првој половини XVI века од старог инструмента бомбарда. Овај инструмент има дрвену цев дужине око 2,5 метра, подељену на делове који се повезују. Тон се добија дувањем у металну цев са дуплом трском, која улази у почетни део дрвене цеви инструмента. Фагот поседује дубоке тонове који нису веома продорни, а у високом регистру звучи мекано и распевано, слично саксофону. Поред примене у оркестру, он се појављује и солистички, посебно за репродуковање хумористичких и духовитих мелодија. Познати светски извођачи на фаготу су: Клаус Тунеман, Милан Турковић, Валериј Попов и други. Познати домаћи извођачи фагота су: Сретен Теодосиевски, Васил Караскаковски, Марјан Милошевски и Даниел Апостолов.

Марјан Милошевски

КОНТРАФАГОТ

Контрафагот је по облику сличан фаготу, али је много већи и звучи октаву ниже. Карактеристични су му дубоки тонови, а користи се као бас подлога у оркестру. Њиме се не могу изводити виртуозне мелодијске линије. Постоје веома ретке соло секције у неким оркестарским делима.

Музички пример:

„Посвећено пролећу“ – почетак (фагот) – И.Стравински

Активност:

Уочи разлику између фагота и контрафагота.

OJ BORIJE LELE TU ŠUZIJE / ОЈ НЕВЕСТО ЛЕПА

(по слуху)

ромска народна песма

Oj bo - ri - je,
le - le tu šu - zi - - - je, a.
So a - gjan man - ge,
Te da - de - star,
le - le te da - de - star, a.
le - le bar - va - le - star, a.
An - gjum tu - ke du - j ka - le ja - kia
ka - le ja - kja sa - r ka - le - dra - ka.
Ka - le - ja - kja
sar duj ka - le - dra - ka, a.

ЛИМЕНИ ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Лимени дувачки инструменти су: труба, тромбон, хорна и туба. Ови инструменти се производе од лима, месинга, али и од неких финијих легура. Код њих се тон добија треперењем усана на метални усник.

ТРУБА

Труба је од давнина један од најпопуларнијих инструмената. Она има округлу савијену цилиндричну цев која се завршава са једним проширењем у облику инке.

Тон на труби је светао и продоран и погодан је за борбене и свечане мотиве. У неким случајевима, због постизања промене звука инструмента, користи се и пригушивач (сордина). Захваљујући свом карактеристичном звуку и великим техничким

могућностима, труба се користи као солистички инструмент, али и у све врсте оркестрара: народне, забавне, нарочито у цез оркестрима, у дувачким и у симфонијским.

Васо Ристов

Познати светски трубачи су: Луис Армстронг, Оливер Кинг, Нини Росо, Винтон Марсалис, Хари Џејмс и други.

Познати домаћи трубачи су: Васо Ристов, Благоја Ангеловски, Љубен Димкаровски и други.

Музички пример:

Концерт у Es-dur (труба) – Ј. Хајдн

Луис Армстронг

ТРОМБОН

Тромбон је врста велике трубе, са уској и дугој цеви из које се један део увлачи и извлачи и на тај начин се добијају различити тонови. Тај покретни део, цев, је најважнија разлика у конструкцији, али и техници извођења између тромбона и осталих лимених дувачких инструмената. Овај дувачки инструмент има најшири тонски опсег - обугвата (велика цртица) четири октаве. Његова тонска боја је погодна за извођење мелодијских линија свечаног и херојског карактера, али, такође за извођење лирских мелодија у клавијској динамици. Тромбон се широко користи у симфонијским, забавним и у дувачким војним оркестарима. Углавном се користи као соло инструмент у цез музици. Познато светски извођачи на тромбону су: Глен Милер, Том Дорсеј, Џеј Џеј Џонсон, а од домаћих истиче се Кирил Рибарски.

Кирил Рибарски

Музички пример:

„Чардаш“ (Кирил Рибарски – тромбон) – В. Монти

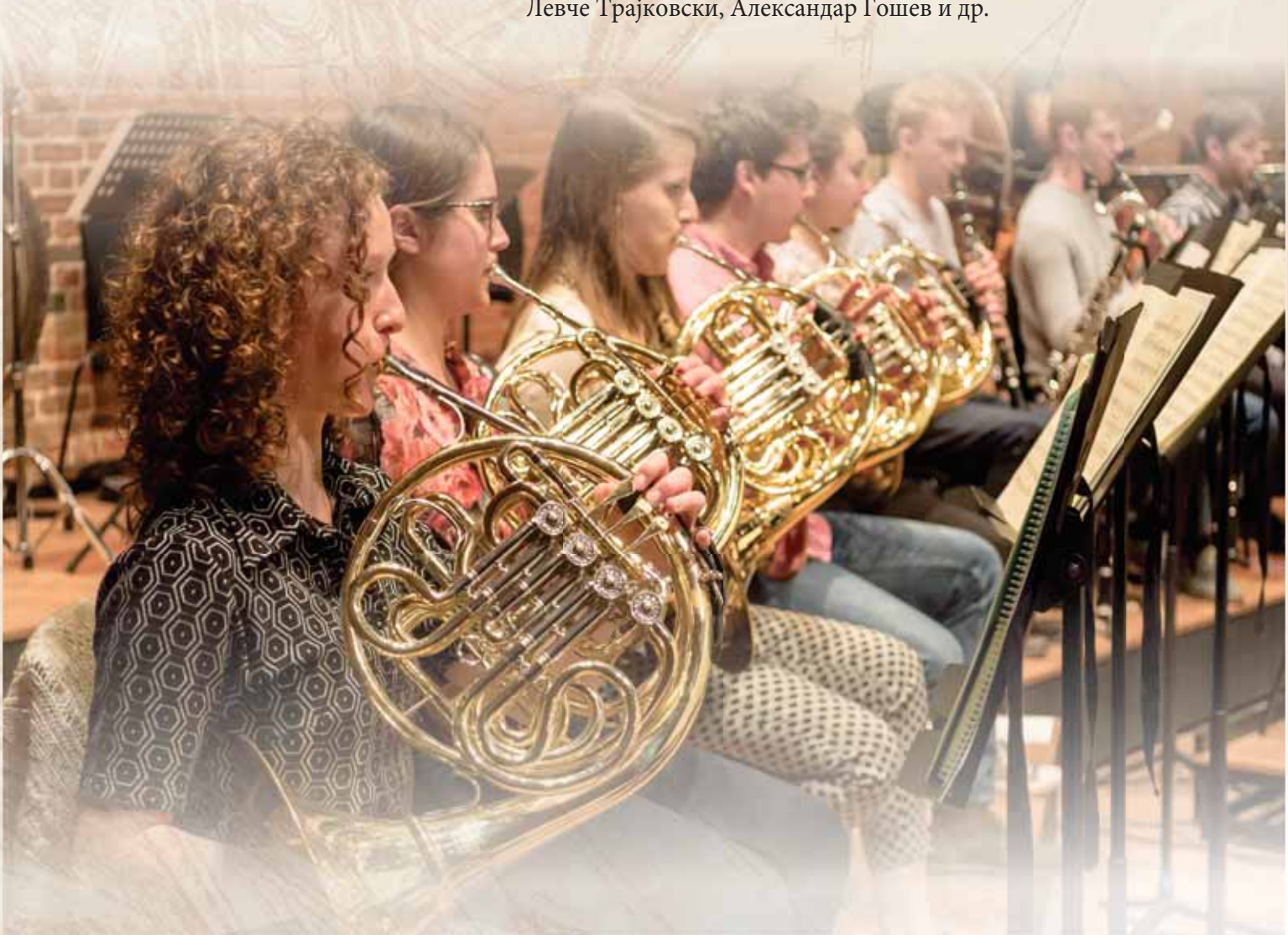
ХОРНА (РОГ)

Александар Гошев

Хорна је један од најстаријих лимених дувачких инструмената. Прве хорне су направљене од животињског рога и служиле као сигнал за лов. Данашње хорне имају кружни облик а у њеној конструкцији најважнију улогу има систем са вентилима. На горњем делу налази се налази усник а доњи део цеви је проширен у облику левка. Хорна није баш покретљив инструмент, још мање виртуозни, али је она, ипак, инструмент са великим динамичним изражајним могућностима.

Хорна има могућност извођења вештачких пригушених тонова. То се постиже на два начина: са делимичним затварање излазног левка ручно и применом сордине. Познати светски извођачи на хорни су: Херман Бауман, Франк Лојд, Мишел Томсон, Винсент де Роса, Стефан Дор и други. Познати домаћи извођачи хорне су: Левче Трајковски, Александар Гошев и др.

Музички пример:

Концерт за хорну и оркестар у Es-dur (хорна) – В. А. Моцарт

ТУБА

Туба је највећи дувачки инструмент и има најдубљи звук. Музика за тубу је написана у бас кључу. Туба није покретни инструмент, потребно је више ваздуха и времена да би се произвео тон, па се врло ретко користи као соло инструмент.

У овој групи инструмената можемо поменути и корнет, инструмент који је веома сличан туби и сматра се његовом варијантом, као и крилницу, која се користи искључиво у војној музици.

Ташко Тодоров

Светски познати извођачи тубе су: Роналд Бишоп, Марти Ериксон, Патрик Шеридан и други, а од домаћих истиче се Ташко Тодоров.

Јади Ли

Музички пример:

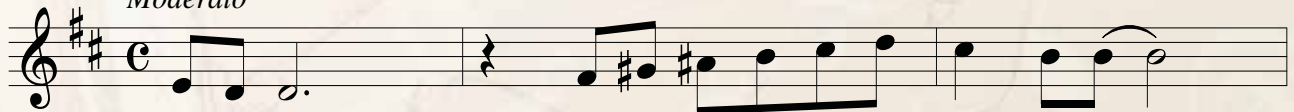
„Петрушка“, слика 4: „Сељак са мечком“ (туба) – И. Стравински

YESTERDAY / ЮЧЕ

(по слуху)

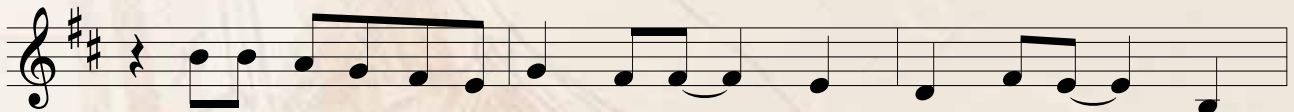
Музика: Џ. Ленон и П. Мек Картни

Moderato

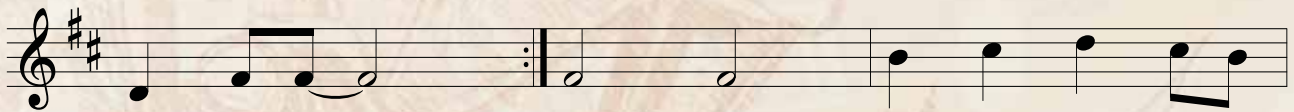

Yes - ter - day,
Sud - den - ly,

all my trou-bles seemed so far a - way.
I'm not half the man I used to be.

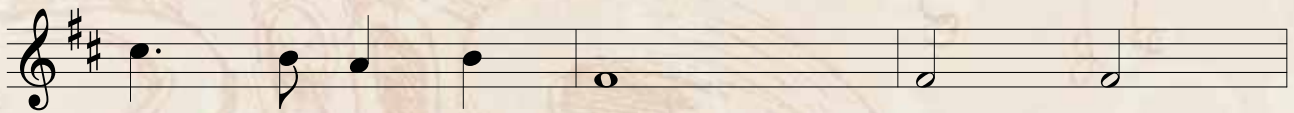

Now it looks as though they're here to stay. Oh, I be - live in
There's a shad - ow hang - ing o - ver me. Oh, yes - ter - day came

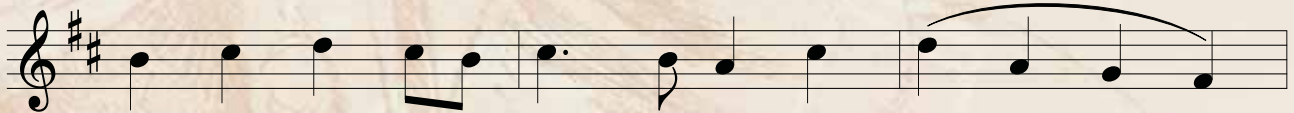

yes - ter - day.
sud - den - ly.

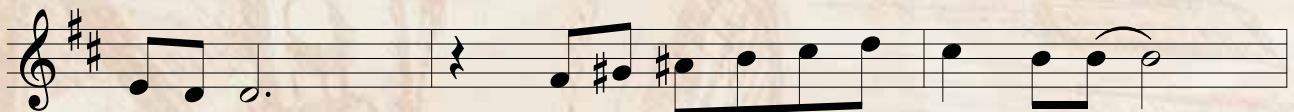
Why she had to go? I don't

know, she would - 'nt say. I said

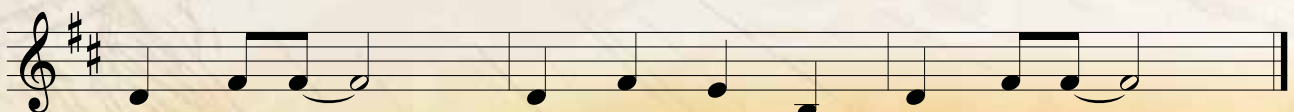
some - thing wrong, now I long for yes - ter - day.

Yes - ter - day, love was such an eas - y game to play.

Now I need a place to hide a - way. Oh, I be - lieve in

yes - ter - day. Mm mm mm mm mm mm mm.

УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Ударачки инструменти су историјски први музички инструменти. Реч је о групи инструмената код којих се тон (звук) добија ударцем по површини инструмента.

Ударачки инструменти се често користе у комбинацији са другим инструментима. Према звуку који производе, деле се у две групе:

Ударачки инструменти са одређеном висином тона (мелодиски):

Тимпани

Вибрафон

Звона

Ксилофон

Звончићи

Ударачки инструменти са неодређеном висином тона (ритмички):

Чинеле

Велики бубањ

Мали бубањ (добош)

Дајре

Гонг

Кастањете

Маракас

Триангл

Музички примери:

„Азбуки“ за хор, пијано и ударачке инструменте – Р.Аврамовски
Симфонија за ударачке – Е. Евазен

УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ СА ОДРЕЂЕНОМ ВИСИНОМ ТОНА (МЕЛОДИЈСКИ ИНСТРУМЕНТИ)

У групи ударачких инструмената са одређеном висином тона (мелодијски инструменти) припадају: тимпани, вибрафон, звона, ксилофон, звончићи и др.

ТИМПАНИ

Тимпани су најважнији инструмент из групе ударачких инструмената у симфонијском оркестру. Израђују се од великих котлова (од бакра или месинга) и опне од телеће или вештачке коже. Звук се производи ударањем у кожу помоћу штапића дужине 30 цм.

Висина тонова се постиже са затезањем коже, приликом чега се користи педаља за добијање вољеног тона.

Мојца Седеу

Музички пример:

„Тако је говорио Заратустра“ (тимпани) – Р. Штраус

ВИБРАФОН

Вибрафон се састоји од металних плоча. Ударање по плочицама врши се штапићима чије главе су прекривене филцом или гумом. Испод металних плочица су металне цеви (резонатори) у којима се ствара ваздушна струја и тиме се постиже вибрација тона.

Вибрафон има педалу која регулише трајање тона и веома је погодна за извођење хроматике. Широко се користи у забавној и џез музици.

Музички пример:

Концерт за вибрафон и оркестар (вибрафон) – И. Кулјерич

ЗВОНА

Звона су састављена од низа металних цеви различите дужине. Најкраћа цев производи највећи тон. Овај инструмент се користи за снимање посебних звучних ефекта у композицијама.

Музички пример:

Свечана увертира „1812 година“, оп. 49 – завршетак (звона) – П. И. Чајковски

КСИЛОФОН

Ксилофон је инструмент са дрвеним даскама по којима се удара дрвеним штапићима. Производи оштар, светао и кратак звук. Има значајну улогу у тонском осликавању садржаја музичких дела.

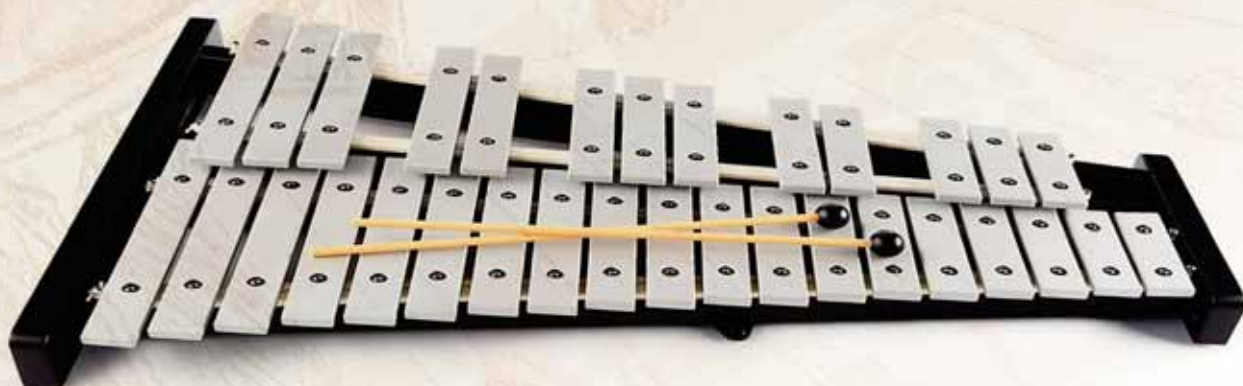

Музички пример:

„Фосили“ из „Карневала животиња“ (ксилофон) – К. Сен Санс

ЗВОНЧИЋИ

Музичког инструмент звончићи (глокеншпил) је саставни део ударачких инструмената у оркестру од XVIII века. Састоји се од низ правоугаоних челичних плоча које су постављене у два реда на дрвеном оквиру, распоређене као клавирска клавијатура. По њима се удара штапићима, чије главе могу бити направљене од дрвета, метала или ебонита (пластична маса, тврда гума која се добија вулканизацијом каучука). Звончићи имају изразито светао, звоњив, метални звук.

Музички пример:

„Чаробна флаута“ (фрагмент са звончићима) – В. А. Моцарт

ИНДИЈАНСКА РАТНА ИГРА

(свирамо)

Брзо М. Арон

Flute

Triangle

Tam Tam

8

Fl.

Trgl.

T.T.

15

Fl.

Trgl.

T.T.

УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ СА НЕОДРЕЂЕНОМ ВИСИНОМ ТОНА (РИТМИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ)

Ови инструменти се користе искључиво за давање ритма, а често и за производњу различитих ефеката: грмљавину, експлозију и сл.

ЧИНЕЛЕ

Чинеле имају облик тањира и користе се у пару. Направљене су од бронзе. Звук се добија на два начин:

- Ударањем једног од другог
- Ударањем педалом, када стоје на стативу

ВЕЛИКИ БУБАЊ

Бубњеви, као исконски и оригинални инструменти, играли су велику улогу у укупном животу индијанских племена. Користили су бубњеве првенствено у оквиру извођења ритуала повезаних са кишом (позивање кише итд.). Наиме, када се кожа на бубњевима олабави и омекша, знали су да се припремају падавине. Овај инструмент у уметничкој музици се користи само на одређеним местима за постизање звучних ефеката.

МАЛИ БУБАЊ (ДОБОШ)

Мали бубањ се састоји од дрвеног или металног цилиндра пречника око 35 центиметара и висине између 10 – 30 цм. који је затворен са обе стране. Кроз доњи део коже растегнуте су танке металне жице. Овај бубањ има јак, оштар и кратак звук. Мали бубањ је познат као војнички бубањ, па зато је и његова примена најчешће у композицијама са маршовским карактером. Исто тако се користи и за свирање карактеристичних ритмова у неким играма.

Музички пример:

„Македонска ритмика“ – соло за бубњеви – Гаро Тавитјан

ДАЈРЕ

Дајре је мали ручни бубањ са једном опном, развученом на дрвеном, а ређе на металном обручу. По дужини су уклесане рупе, у којима су уметнуте металне плочице. Овај инструмент има светао звук и прилагођава се музици веселог карактера. Углавном се користи као ритмичка пратња у фолклорној музици.

ГОНГ

Гонг потиче из Кине и Јапана. Изгледа као велики метални тањир и свира се ударању штапом по средини инструмент. Користи се за музичке ефекте у симфонијским и у џез оркестрима. Није увек саставни део оркестра.

КАСТАЊЕТЕ

Кастањете су народни инструменти, популарни у Шпанији и Италија. Израђују се од дрвета или пластике. Имају оштар звук и у уметничкој музици користе се као пратња у играма са медитеранског поднебља.

МАРАКАС

Маракас се често појављује у латиноамеричкој музици. Оригинал овог инструмента је од врсте кубанске тикве, чија шупљина је пуњена пасуљем, грашком или шљунком.

ТРИАНГЛ

Триангл је инструмент који се састоји од два дела: метална штапу у облику троугла и метални штапић. Са металним штапићем удара се о металну шипку. Метална шипка инструмента виси на танкој жици или комаду коже чиме инструмент слободно вибрира. Триангл има светао и металан звук.

Музички пример:

„Bien tri daire“ – „Трипугте три дајрета“ (народна), изводи Sabit Tahiri

Активност:

Слушај и анализуј звучност свих ударачких инструмената!

ИНСТРУМЕНТИ СА КЛАВИЈАТУРОМ (ДИРКАМА)

У зависности од начина на који производе тон инструменти са клавијатуром се деле на: жичане инструменте са клавијатуром и дувачке инструменте са клавијатуром.

ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ СА КЛАВИЈАТУРОМ

ЧЕМБАЛО • ПИЈАНО • ПИЈАНИНО

ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ СА КЛАВИЈАТУРОМ

ОРГУЉЕ • ХАРМОНИКА

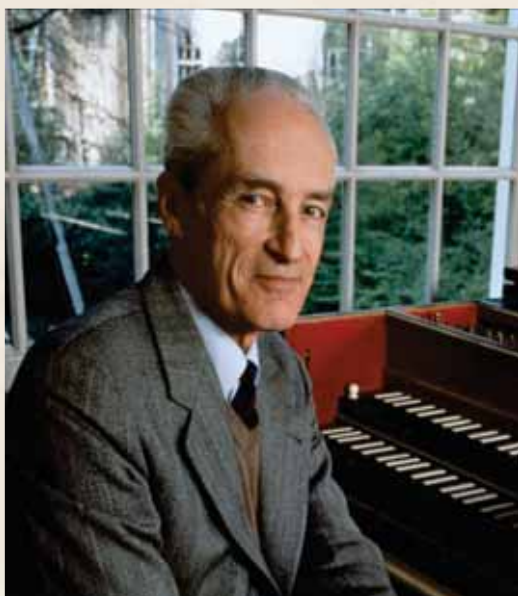

ЧЕМБАЛО

Чембало или кваличембало је инструмент који датира из касног средњег века. У облику је сличан клавиру, али звук се производи трзањем жица пером, као у гитари. Стога, чембало има своју карактеристичан звоњави и оштар звук. Његов врхунац је у време ренесансе и, посебно, барока (XVI до прве половине XVIII века), када је саставни део камерних, оперских и оркестарских дела. Запажајући је огроман опус соло репертоара за овај инструмент. Светски познати чембалисти су: Густав Леонард, Кенет Гилберт, Тревор Пинок, Жак Ох, Андреас Штаер и Пјер Антаи.

Цветанка Созовска је прва македонска чембалисткиња.

Густав Леонард

Цветанка Созовска

Музички пример:

Тема из „Голдберг варијације“ (чембало) – Ј. С. Бах

ПИЈАНО

Овај инструмент је познат и као клавир, име је немачког порекла, а ређе се среће као пијано - форте, назив италијанског порекла. Он је израђен од резонантних дасака, оквир са разапетим жицама (228 жица), механизам са чекићима, клавијатура (88 тастера - бели и црна) и педале. Све ово се налази у кутији која стоји на три ноге. Тон на овом инструмент се добија ударцем чекићима дуж жица и од јачине удара зависи јачина тона. Механизам чекића ради притиском на клавише на клавијатури.

Према томе, овај инструмент поред жичаног, истовремено је и ударни инструмент са клавијатуром. Клавир има различиту примену, од солистичког и концертног свирања до учешћа у разним камерним саставима, па и у великим симфонијским оркестрима.

Клавир плени са богатом књижевношћу великог броја композитора, као: Бах, Скарлати, Хајдн, Моцарт, Бетовен, Шуман, Шопен, Шуберт, Лист, Брамс, Прокофјев, Дебиси, Равел, Чајковски, Рахмањинов и многе друге.

Познати светски извођачи на клавиру су: Артур Рубинштајн, Алдо Чиколини, Свјатослав Рихтер, Дубравка Томшић и други.

Познати домаћи пијанисти су: Симон Трпчески, Јасминка Чакар, Стела Слејанска, Тодор Светиев, Валери Стефановски, Катерина Гелебешева - Костадиновска, Марија Вршкова, Марија Ђошевска, Дино Имери и други.

Музички пример:

Концерт за пијано и оркестер бр. 1, оп. 23, во b-moll – П. И. Чајковски

Симон Трпчески

„Месечева соната“

Adagio sostenuto

Л. В. Бетовен

ПИЈАНИНО

Пијанино се разликује од клавира у облику и величини. Његове жице су постављене вертикално. Пијанино има слабији звук од клавира и још се користи за домаће музицирање. Музика за овај инструмент, као и за клавир, пише се у дворедном систему: виолински кључ и бас кључ.

Активност:

Опиши разлику између инструмената клавир и пијанино.

ОРГУЉЕ

Оргуље су највећи и најсложенији музички инструмент. Састоје се од више дрвених или лимене цеви различите дужине и ширине, од чега зависи и висине тона. Имају више клавијатура, укључујући ножну тастатуру – педалу, која се користи за свирање најдубљих тонова. Тон се добија струјењем ваздуха у цеви. За сваки тон они имају посебну цев, чак и више цеви за један тон, због постизања различите боје и снаге звука. На почетку су била потребна два извођача: један који свира и један који надувава и притиска мехови. Данас код модерних оргуља се користи електрични вентилатор.

Оргуље имају више врста регистра који дају сродну боја звука са неким инструментима или групу инструмената. Музика за оргуље се пише у трoliniјски систем: виолински кључ и два бас кључа. Оргуље су највише присутне у црквама, посебно у већим западноевропским градовима.

Музички пример:

Токата и fuga у d-moll (оргули) – Ј. С. Бах

ХАРМОНИКА

Постоје две врсте хармоника: усне и ручне.

Тон хармонике добија се дувањем или увлачењем ваздуха. Поред мелодија, на њему се може добити и акордска пратња, а квалитет тона се добија померањем на длановима који држе хармонику, стварајући неку врсту вибрата.

Ручна хармоника може бити са тастатуром и са дугмадима. Када је у употреби, причвршћен је са траке за рамена. Са десне стране је тастатура, односно тастери на којима се изводи мелодијска линија, а на левој страни су тастери који се користе као бас пратња.

У средини инструмента је мех који се шири. Тон се добија притиском на тастерима, ваздух из мехова удара у металне језичке и они вибрирају.

Хармоника има и регистре и захваљујући њима може да имитира неколико дрвених дувачких инструмената. Хармоника се широко користи у народној музици, у забавној музици и последње време и као солистички инструмент у класичној музици.

Светски познати извођачи на хармоници су: Пјетро Фросини, Ксениа Сидорова и други.

Познати домаћи извођачи на хармоници су: Кочо Петровски, Зорица Каракутовска и други.

Зорица Каракутовска

Ксенија Сидорова

Музички пример:

„Либертанго“ (хармоника) – Астор Пјацола

ISUSEAME DADO / ОЖЕНИ МЕ МАЈКО

(по слуху)

Музика и текст: Христо Христоски-Мулар

I - su-sea- me da - do lea nsoa - ră me. nsoa - ră

me. Că anj - lji sh=trec, că anj - lji sh=trec, că anj - lji

sh=trec lea da - do, sh=ili - chi - a a - mea.

СИМФОНИЈА

Симфонија је оркестарско дело цикличне форме. Према основној шеми, постоје четири става са различитим темпом, формом и доживљајима. Класична симфонија достиже врхунац у делима Хајдна и Моцарта. Ипак, Лудвиг Ван Бетовен се сматра највећим симфонистом, који је први почео да мења класичну шему симфоније (уместо Менуета уведен Скерцо). У четвртном ставу Деветте симфоније Л. В. Бетовен први пут представља вокалне солисте и хор.

Класична симфонија се састоји од четири става. Ставови по форми могу бити дводелни или троделни.

Сваки став је са другачијим темпом, као што су: Allegro / Andante / Tempo di Menuetto / Allegro.

Symphony No. 5 in C minor

Ludwig van
Beethoven

Музички примери:

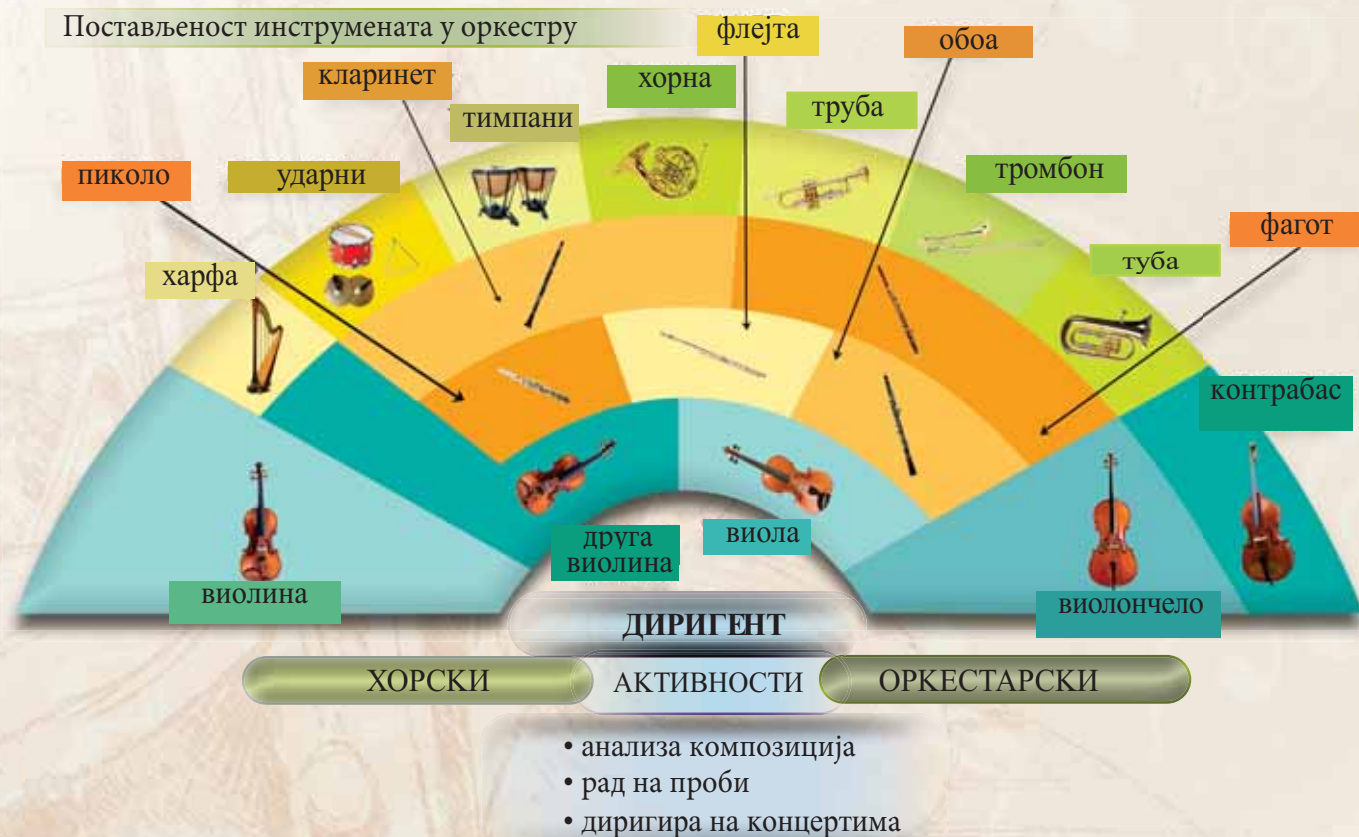
Симфонија у g-moll бр. 40, KV 550 (фрагменти свих ставова) – Б. А. Моцарт

V симфонија у c-moll, оп. 67, I став Allegro con brio (фрагменти) – Л. В. Бетовен

IX симфонија – финале, „Ода радости“ (фрагмент са хором) – Л. В. Бетовен
Увертира опере „Вилијам Тел“ – Џ. Росини, изводи Ромски симфониски оркестар из Будимпеште

СИМФОНИСКИ ОРКЕСТАР

Симфонијски оркестар је настао проширењем камерног оркестра. Током усавршавања свих врста класичних музичких инструмената, симфонијски оркестар се постепено развијао и допуњавао. О развоју симфонијског оркестра, у свим музичким епохама, велики допринос дали су композитори: Хајдн, Моцарт, Бетовен, Шуман, Верди, Росини, Брамс, Вагнер, Штраус, Берлиоз и многи други.

Бисера Чадловска

Џијан Емин

Борјан Цанев

Сашо Татарчевски

Херберт фон Карајан

Густаво Дудамел

Зубин Мехта

Марин Олсоп

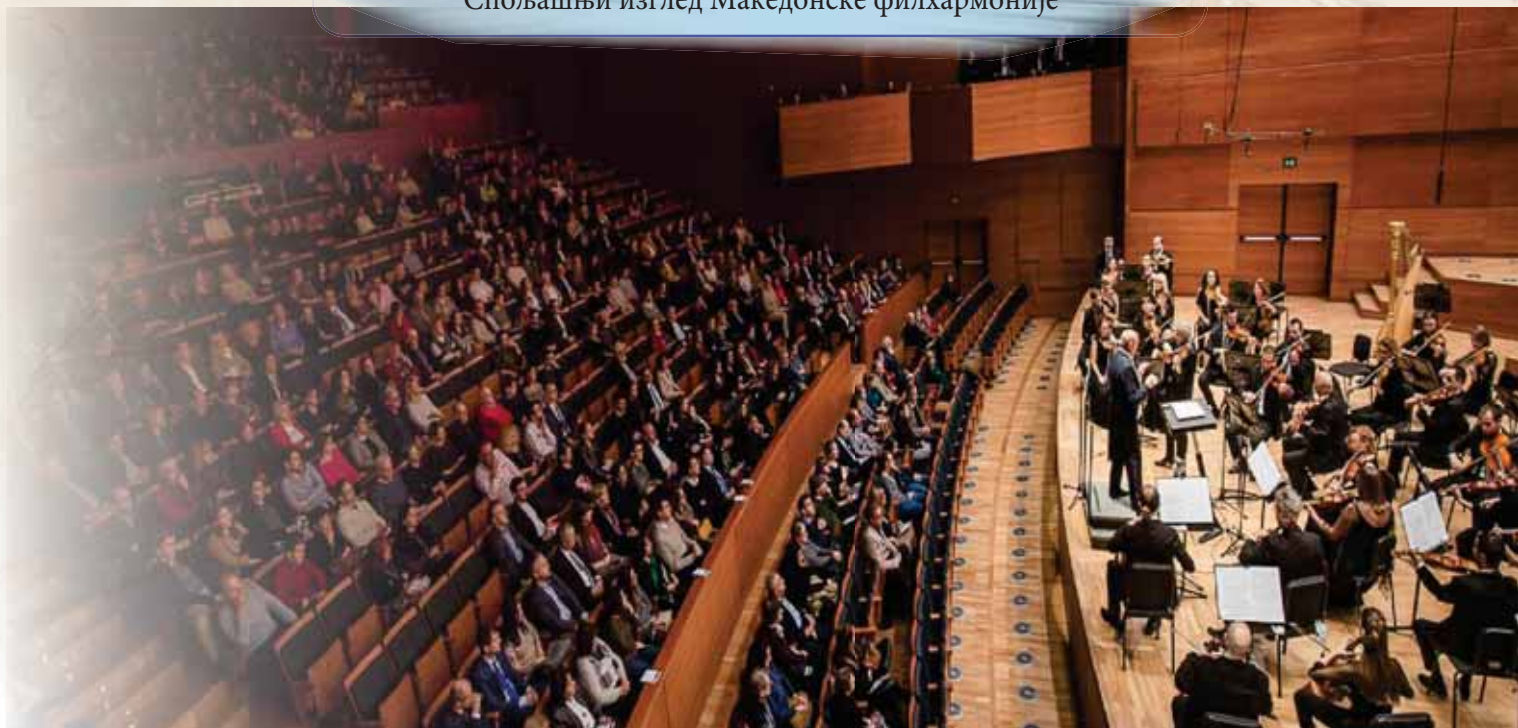
ФИЛХАРМОНИЈА

Македонска филхармонија је једини симфонијски оркестар у земљи. Македонска филхармонија је основана 24. новембра 1944. године, одлуком управе а са стране групе музичара, које води диригент Тодор Скаловски.

Од свог оснивања до данас, оркестар игра важну улогу у области музичке уметности у Македонији. Њиме су руководили истакнути македонски и страни диригенти и истакнути извођачи солисти. Осим редовних концертних наступа на матичној сцени, симфонијски оркестар гостује широм света где достојно представља музичко стваралаштво своје земље. Филхармонија има опсежан репертоар светске класичне музичке књижевности, од савремених музичких аутори, али у континуитету изводи и дела македонских музичких стваралаца.

Спољашњи изглед Македонске филхармоније

Унутрашњи изглед македонске филхармоније (гледалиште и сцена)

Активности:

1. Дефиниши основне карактеристике слушаних симфонија (ставови, карактер, врста извођења).
2. Посетите Македонску филхармонију.

ДА СЛУШАМО, ДА СЕ ПОДСЕТИМО!!!

Музички примери:

- Концерт за виолину и оркестар у G-dur – В. А. Моцарт
„Елегија“ за виолу - И. Стравински
„Лабуд“ - К. Сен-Санс
„Бадинерија“ – Ј. С. Бах
„Рококо варијације“ за пиколо и оркестар – П. И Чајковски
„Рапсодија у плавом“ – Ј. Гершвин
„Тема лабуда“ – П. И Чајковског
Арија за алт саксофон и клавир – Е. Боца
Концерт за фагот и оркестар – В. А. Моцарт
Тачка и fuga у д-молу – Ј. С. Бах

Активности:

1. Препознаје музичке инструменте кроз слушање музичких примера.
2. Израдите албум изучених музичких инструмената са применом ИКТ.

ИНСТРУМЕНТИ У СВЕТУ

Африка (ударачки инструменти)

Индија (ситар)

Америка (бенџо)

Швајцарска (алпски рог)

Русија (балалајка)

Кина (зенг)

Бразил (беримбау)

Грчка (бузуки)

Активност:

Слушајте музичке примере са предложеним инструментима и дискутујте о визуелним и звучним карактеристикама кроз примену ИКТ.

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ НАРОДНЕ ТРАДИЦИЈЕ КОЛА

Игре заузимају значајно место у фолклору, односно у музичкој народној традицији. Свака нација има своју традицију кола и своје карактеристике кола. Кола су бројна и разноврсна, она су специфична за свако подручје.

Македонска народна кола

У традицији македонских кола, класификовано је пет подручја за игру: западна, југозападна, јужна, источна и северна играорна подручја, свако се одликује са посебним стилским карактеристикама, али и са одређеном универзалношћу између истих. Њихова имена су изведена или су повезана са именима места, истакнутим играчима, правцем кретања, начином кретања играча, карактеристике стила, ритуалним активностима итд. Пример за то су: Свинишко коло (село Свиниште), Скудринка (село Скудриње), Патрунино коло, Чангулово, Пантхеово коло, Право, Лево, За поес, За раме, Ситното, Дробното, Тешкото, Калајциско коло итд. Кола су најчешће у пратњи народних инструмената, певањем или у ретким случајевима, са одсуством и вокалне и инструменталне пратње. То су такозвана нема кола.

По намени и функцији народна кола се деле на:

ВАШАРСКА КОЛА

Празнична кола чије извођење није строго утврђено за одређено време, место и број учесника.

ОБРЕДНА КОЛА

Изводе се у строго утврђеном времену, месту и броју учесника.

По саставу играораца и намени, кола могу бити:

мушко коло
женско коло
мешовито коло

мушка поворка
женска поворка
свадебни циклус

Ћустек (коловођа) израђен од монистри

За квалитетно извођење једног кола од великог значења је да први и последњи играч у колу буду добри играчи. Коловођа увек започиње прве кораке, а окретањем марамнице или ћустека којег држати у десној руци даје знак за: почетак кола, за нову фразу, за извођење посебног елемента (окретање, потклањање, ширење круга итд.). Сличну улогу има и последњи играч у колу кога је народ називао: реп, репар, кец, задњи и он као и коловођа држи марамницу или ћустек, али у левој руци.

Према правцу кретања приликом извођења кола, разликују се:

- Кола која се крећу у десно (Лесното, Тешкото, Потрчулка и др.)
- Кола која се крећу у лево (Левото, Лев танец, Поврнечката и др.)

Према облику игре деле се на:

• Кола која се играју у полукружном облику или отворени круг (најчешћи облик).

• Кола која се играју у затвореном кругу (редак облик игре).

• Кола која се играју у змијуластом облику.

• Кола која се играју у паровима (двоје по двоје).

Према броју учесника разликују се:

- кола са тачно одређеним бројем учесника (Водичарке, Лазарке, Русалке и др.).
- кола са неограниченим бројем учесника (најчешће вашарска кола и мали број обредних кола).

Албанске народне игре деле се на: лирске и епске.

Лирска кола заузимају огромно место у фолклорној кореографији. Више их играју жене, мање мушкараца или и жене и мушкарци заједно. Врсте лирских игара су: ритуални, свадбени, раднички, мигрантски, шаљиви итд. Најпознатија и најпопуларнија лирска кола су: „Шота“, „Коло орла“, „Тропјанско коло“ и др. Епска кола карактерише снага, храброст, понос, војнички карактер, јунаштво. Играју их углавном мушкарци и дечаџи, а ретко у пратњи жена и девојака.

Од епских кола најпознатији и најпопуларнији су: игре војничког карактера (двобој и борба сабљама и јагагом, двобој у паровима, паровима и групама). У неким колима налазимо епски и лирски мотив заједно, а у неким играма комбинација лирско-епских мотива. Лирска и епска кола у Македонији познати су по местима, називима градова и људи („Коло гајде“ – регион Скопља, а игра се широм Македоније и шире, „Чегранско коло“, „Дебарско коли“, „Гостиварско“, „Преспа“, „Кумановско“, „Прешевско“, „Трновачко коло“, „Миратовац коло“, „Гњиланско“, „Ибрахим-оја“, „Мемет-коло“, као и свадбене: „Невеста“, „Младожења“, „Моминско“ итд.).

Осим поделе на лирска и епска кола, албанске игре се деле и на: мушка, женска и мешовита кола.

Мушка кола се могу играти: појединачно, у паровима, у малим и великим групама. Кола могу бити изведена уз пратња инструмента (углавном зурла и бубањ) или без пратње инструмената. Мушка кола се именују према карактеру и садржају кола: кола са јагаганима, кола са сабљама, тешко, коло орлова и други.

Женска кола се изводе: појединачно, у паровима, у малим и великим групама. Именовање женских кола могу бити и према броју играча, као што су: коло јединке, двојке, тројке. Нека кола се зову: коло звона, коло јабуке, девојачко коло, младино коло а могу се срести и именовања према начину извођења: коло прстима, коло један испред другог, коло у кругу, полукругу, затвореном кругу и друго. За женске игре је карактеристично да се изводе уз пратњу песме и на један, два или више дајрета.

Комбинована или мешовита кола изводе мушкарци и жене. У овим колима се срећу заједнички елементи мушких и женских кола. Заједничко плесање мушкараца и жена чини представу отворенијом, слободнијом, динамичнијом. Најпознатије комбиноване кола су: „Тропоја коло”, „Дреничка коло”, „Коло орлова”.

Један од најпопуларнији лирских кола је мешовито коло „шота” које има неколико варијанти извођења: од једног мушкарца и жене (дечак и девојка), две жене (две девојчице), два мушкарца (два дечака).

Коло „шота” играју и други народи у региону и шире.

„Шота“ – мешовито коло (албанско)

У традицији ромских кола, плесови се изводе у ланчаном систему, најчешће у отвореном кругу, повезани рукама у полусавијеном положају слично као и код остатка македонског становништва. Посебност су кола чочек, које индивидуално изводи женска популација, истичући вештину игре куковима и стомака.

У турској традицији постоји јасна родова одвојеност и посебност мушког и женског кола, који задржавају генералну форму извођења отвореног или затвореног круга, ухваћен за руке или за раме. У већој мери су заступљена женска кола и то ритуална, најчешће у домаћим затвореним окружењима у извођењу са певањем или ударањем дајрета са стране жена.

Међу становништвом из етничког простора Гора, где живе Македонци – муслимани, карактеристична су мушка кола типа Калачојка, шта уједно представља систем од 10 до 15 кола извођени у отвореном кругу од стране мушке популације, извођени према одређеном редоследу. У односу на женска кола до дан данас су заступљени ритуална кола за свадбу, за празник Ђурђевдан итд. Од народних инструмената карактеристичне су зурле и бубњеви, као и ударање дајрета од стране жена.

Влашка традиција прати општу македонску традицију кола, изводећи кола у отвореном или, у мањем броју случајева у затвореном кругу, уз пратњу влашке вокалне традиције. У односу на ритуална кола карактеристично је коло посвећено заигравању на барјаку названо „Хламбура“.

Код Срба најпопуларнија кола су: „Ужичко“, „Чачак“, „Моравац“, Колубарски вез“ и друга кола. Карактеристичан ритам је 2/8 (код народа назван двојке). Заступљене су и друге врсте тактова као 7/8, 9/8, у зависности из ког краја потичу кола. Једно од најпознатијих кола код Срба је „Ужичко коло“ које се игра на сваком весељу, а играју га и стари и млади.

ВАШАРСКА КОЛА

Вашарска кола су настала окупљањем људи, на великој ливади, на јавном отвореном простору који је био мегдан за надигравање. У ову групу спадају: мушка кола, женска кола и мешовита кола.

До средине 20. века, током извођења традиционалних кола, учесници су били обучени у народне ношње, ручно израђене углавном од стране женске популације, али уз извесно креативно учешће мушких кројача, званих терзије.

Мушка кола

Мушка кола увек у интерпретацији показују борбеност, заједништво, индивидуалност, најчешће надигравањем. Начин држања код мушких кола може бити: за руку, за раме, за каиш, за крулук (пастирски штап).

У овој групи можемо набројати следећа кола: „Тешка крстачка“ „Чучук“ „Поступано“ „Мушко коло“ „Копачка“ „Шопска петорка“ „Зајачко“ итд.

Сликовита представљање кола „Копачка“

„Копачка“ је македонско изворно, мушко вашарско коло, које потиче из села Драмче, у области Пијанец, у околини Делчева. Коло има радни карактер и доловљава обраду земље, копање и роварење. Карактеристика овог кола је играње целим стопалом, специфично за овај регион из Македоније.

„Копачка“ има четири основне ритмичко-играчке целине – „Шетаницу“, „Ситно“, „Префрлачка“ и „Копачка“, које се на знаку коловође смењују и понављају. Извођачи се држе за појас, са левом руком испред десне. Игра се полетно и темпераментно, малим и брзим корацима на пола стопала.

Обилује одскоцима, доскоцима, бочним покретима, маказама и подкопавање стопалима на поду, од чега је и настао назив кола. Дана 27.11.2014. у Паризу, на 18. пленарној седници Међувладиног комитета УНЕСКО за нематеријалну културну баштину донета је одлука да се игра „Копачка“ упише у престижну Репрезентативну листу УНЕСКО-а за нематеријална културна наслеђа човечанства.

Женска кола

Женска кола представљају доброту, елеганцију и скромност македонских жена и девојака.

Начин држења код женских кола је најчешће за : руке, марамице, мали прст и слично. У овој групи можемо да набројимо следећа кола: „Баба Ђурђа“, „Женско крстемо“, „Беровка“, „Потрчулка“, „Шопка“, „Женско чамче“ и др.

Сликовита представљање кола „Женско чамче“

„Женско чамче“ је женско вашарско коло који припада врсти кола названим „Чамчиња“. Играорке су у полукругу, држећи се за руке, а начин држања тела је достојанствен и слободан. Карактеристично за ово коло је то што почиње у бавном темпу и са постепеним убрзањем коло се завршава брзим темпом.

Мешана кола

У мешовитим вашарским колима, начин држања играча је углавном рукама и марамицом. У игри мешовитих кола представља се заједништво, јединство и једнакост између мушкараца и жена. У ову групу можемо навести следеће игре: „Потрчано“, „Драчевка“, „Ратевка“, „Лисолај“, „Сирто“, „Велгошко“, „повратено“ итд.

Сликовита представљање кола „Црногорка“

„Црногорка“ је мешовито вашарско коло пореклом из Скопске Црне Горе (село Кучевиште и с. Љубанци). Игра се динамично, брзо и весело, држећи се за руке, спуштене руке, са постављеним рукама на струку и савијене у лактовима. Овај плес показује важност и лепоту сеоских вашара.

МАЈКА НА МАРИКА ДУМАШЕ

(по слуху)

Мај - ка на Ма - ри - ка ду - ма - ше: - Ма - ри - ке, ќер - ко Ма - ри - ке, ___
___ зе - ми го ___ ќер - ко Ѓор - ги - - - ја,
Ѓор - ги - ја пр - ви бек - ри - - - ја. ___

2. - Нејќум го мајко Ѓорѓија,
Ѓорѓија први бекрија.
Девет си жени погубил,
јас ќе сум мајко десетта.

4. Нова се крчма отвора
мене ме канат да идам.
Сефтето да им направам,
фирмата да им напишам.

3. Послуша Марика мајка си
зеде го Ѓорѓи бекрија.
Ѓорѓи на Марика думаше:
- Марике, либе Марике.

5. Ене го Ѓорѓи кај иде,
девет му зурли свиреа,
девет му зурли свиреа,
десет тапани чукаа.

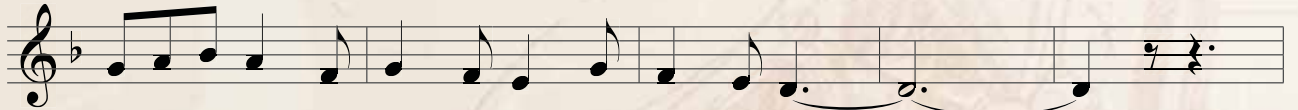
CIMBRA, CIMBRA / МОЈЕ СРЦЕ ЧУКА

(по слуху)

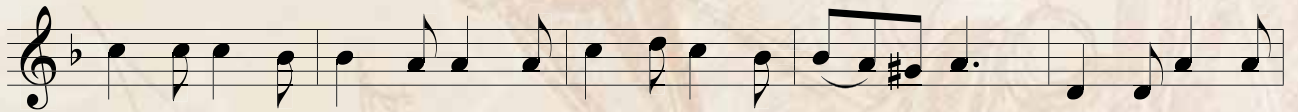
Музика: Е. Stafai / Е. Стафай

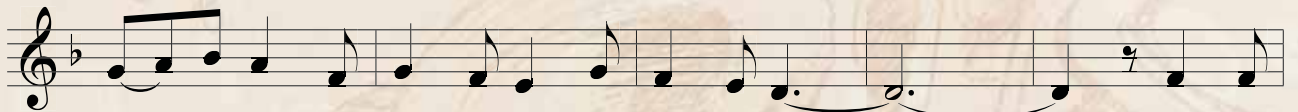
Do ti bëj not A-dri - a-ti - kut që të mbri në Ka - la - bri Do të u - lem

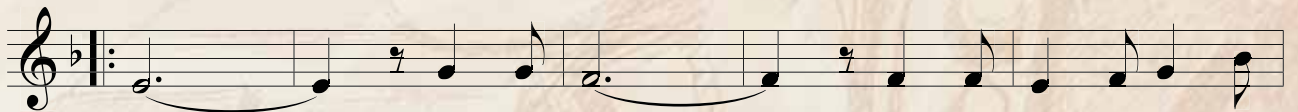
pra-në një fi - kut ti ta - koj arb - resht e mi.

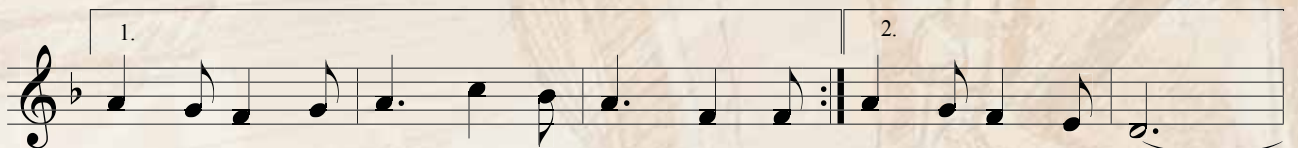
Pse po hesht o det i gjo - rë e m'pla - gos me m'sheh - të - si. I mall - ku - ar

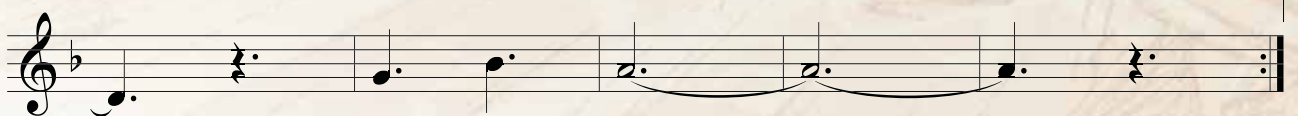
qofsh - i mje - rë që një ze - mër nda - ve n'dy. _____ Je arb -

resh _____ je im vëlla _____ ze - mra i - me cim - bra

cim - bra për at - dhe për at - dhe. Je arb cim - bra për at dhe

për at - dhe. _____

РИТУАЛСКА КОЛА

Ритуална кола су неодвојиви део одређених обредних радњи (венчања, празника, обичаја итд.). Ова категорија кола су значајни регулатори за успостављање индивидуалног и колективног поредка, како у народној митологији и религији, тако и у друштвеном животу сваког појединца и колектива. Ова кола имају за циљ постизање реда, благостања и здравље људи, животиња и природе уопште.

Ритуална кола су подељена у три групе: мушка поворка, женска поворка и свадбени циклус.

Мушка поворка

Међу мушким ритуалним поворкама најчешће извођене и заступљене су „маскарадне игре“. Реч је о поворкама са маскираним учесницима чија је основна сврха прочишћавање од свега што јесте непожељно за заједницу. Ове групе имају различита имена: Русалије, Џамалари, Василичари, Суроваскари, Бабари, Мечкари, Ешкари и други. Поворке се одржавају у зимском ритуалном циклусу, од Божића до Богојављења. Једна од најдинамичнијих, старих, борбених ритуалних игара је су Русалијр.

Русалије, Скопје 30-их година

Русалије је ритуална игра, која се игра само током такозваних некрштених дана, од Божића до Водица. Игра представља борбу против зла, у одбрану људи и Земље и одиграла се испред сваке болесничке куће, у сваком селу. Порука ове мушке игре је за опште добро, и скупљени новац и поклони били су намењени за добробит села, за цркве, болнице и сл.

Специфичне су црвене мараме које се носе укрштене око врата, ради заштите. У рукама су носили сабљу, а само је балтација носио секиру у десној руци. Ако се две групе Русалија сретну, долази до борбе. Ако некако успеју да се договоре, слабији прелази под мантију јачег.

Женска поворка

У ову групу поворки спадају: Лазарски, Водичарски, Ђурђовденски, Додолски итд.

Визуелни приказ поворке са Лазаркама

Прва песма којом лазарке почињу своје „лазарирање” је:

"Драга летња пиле.
Мило лети у Лазаре.
Хеј, хеј, Лазар није сваки дан“.

Верује се да *Лазарке* или *Лазар-рунке* доносе радост, срећу и благостање у кући коју ће посетити. Њихова "мисија" се увек дешава на Лазаров дан, недељу дана пре Васкрса. Њихове песме обично су лирско-ритуалне и причају о љубави, срећи, удаби, женидби, новорођенчету, у зависности од тога у којој кући шта има да се отпева.

Одећа Лазаркама треба бити чиста и блиставо бела, нова и брижно спремљена један дан раније, у суботу, позната као Лазарова субота.

Своју корпу украшавају пролећним цвећем, увек је носе са собом и у њу стављају јаја којима дарују домаћине које посећују. Најмање лазарке се облаче у венчаницама, беле и розе. Они старији, до 14 година, облаче се у народним ношњама које се називају саи.

Свадебни циклус

Свадебни циклус почиње припремом младе и младожење за венчање. Онда младожења иде код кума са зурлама и бубњевима и одатле иду код младе. Након што узму младу иде се у цркву где се млади венчају. После венчања се долази кући код младожење где се наставља весеље. Почасно место на софри припадало је куму који седи са младожењине десне стране, док, са леве стране седи старосват. Зурле и бубњеви прво свирају код кума, а он устаје да поведе „Кумово коло" после испред старог свата - „Сватовско коло“.

Даље се ређају „Свекрвино”, „Зетовско”, „Невестински” и друга кола. Обично су мирна, или како народ каже: „равна кола”.

КОЛА У СВЕТУ

Грчка – *Сирѝаки*

Бугарска – *Граовско хоро*

Албанија – *Тројвоја игри*

ФОЛКЛОРНЕ ИГРЕ ПО СВЕТУ

Африка – мушки и женски Зулу плес

Кина – Плес из династије Хан

Бразил – Маракайу

МАЛА ПОЛКА

(свирамо)

Умерено

Д. Кабалевски

Flute

Triangle

Xylophone

Fl.

Trgl.

Xyl.

АЈДЕ ЈАНО

(по нотама)

српска народна песна

Ај - де Ја - но ко - ло да и - гра - мо.

Ај - де Ја - но,

ај - де ду - шо, ко - ло да и - гра - мо.

Ајде Јано коња да продамо.
Ајде Јано, ајде душо,
коња да продамо.
Да продамо, Јано душо,
само да играмо.

Ајде Јано кућу да продамо.
Ајде Јано, ајде душо,
кућу да продамо.
Да продамо, Јано душо,
само да играмо.

TRI PUT ĆAO, ĆAO, ĆAO / Три пута ћао, ћао, ћао

(ПО НОТАМА)

Veselo

Музика: Ajka Kolaković

Vo-lim knji-gu, vo-lim ško-lu, vo-lim sva-ki no-vi dan. E - vo ku - ca zad-nja u - ra
do-ša - o je ško-li kraj. Tri put Ća - o, Ća - o, Ća - o do-đe nam i o - vaj dan
1. za- slu-že - ni od-mor do-đe do - ša-o je ško-li kraj. 2. do - ša o je ško-li kraj.

Dan za danom učili
podosta naučili.
Ali volim zvona znak,
došao je školi kraj.

Ref...

Neko ide na more,
neko ide na selo,
a neko će boga mi
stići do Londona.

Ref...

РОЗА СИНА/ ПЛАВА РУЖА

(по слуху)

Музика: Димитар Масевски
Текст: Иван Карадак

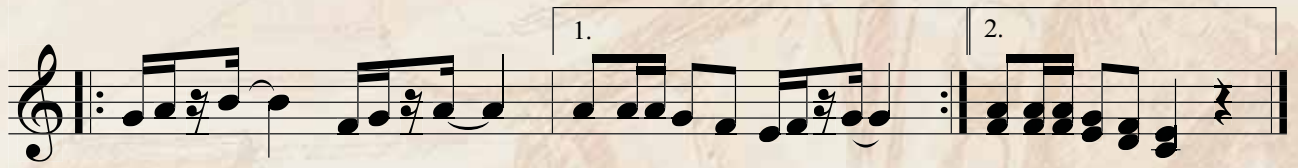
О - ста-на-а са - мо_   на-де-жи-те го-ли_   ра-на-та што клу-ка,
О- ста-на-а дни-те_   о - са-ме-ни та-жни_   бес-крај-ни-те но-ќи,

1.   2.   3
ср-це-то што бо-ли.   не-спо-кој-ни пра-зни. Во   ср - це-то но - сев   ед-на ро-за си - на

1.   2.
но по-ми-на не - кој   ро - за - та ја ски - на. Во   ро - за - та ја ски - на.

1.   2.
На на   на   на на   на   на на на   на на   на   на на на на на   на.

Преводи албанских песама

Мила мајко (страна 19)

Мила мајко, мила мајко у црнини.

Колико година, колико година ћеш жалити за мном?

Све док, Све док планине се сусретну

Толико мајка, толико мајка ће црнину носити за тебе.

Мила сестро, мила сестро у црнини.

Колико година, колико година ћеш жалити за мном?

Све док, све док обели перје гаврану,

Толико сестра, толико сестра ће црнину носити за тебе.

Кад сам испратила Иљбера (страна 49)

Кад сам испратила Иљбера, вратила сам се у собу.

Кад видох да виси пушка, заплакала сам са сузама.

Не плачи са сузама мила, не плачи,

проћи ће прва година, брзо ће проћи.

Прошли су месеци, прошле су године, срце ми је изгорело.

Због туђине и даљине, нисмо заједно.

Рефрен:

Иљбер сестрин најмилији, јеси ли ме заборавио?

Дани у туђини нек су проклети.

Изашла сам у врту да везем чарапе,

од велике туге сам заплакала.

Рефрен:

Дани у туђини нек су проклети.

Растанак мајке са сином Иљбером, растанак жене од мужа.

Моје срце куца (страна 91)

Препливаћу море Јадранско, да би стиго до Калабрије.

И сешћу поред смокве да сретне своје арбанасе.

Зашто ћутиш море сирото, храниш ме скривено.

Проклет био заувек, једно срце си раздвојио.

Арбанас си, мој брате моје срце куца за отаџбину,

Арбанас си, мој брате моје срце куца за отаџбину.

*Арбанас- албанци који живе у Италији зову се арбанаси/арбереш!

Преводи турских песама

Поново једна ружа (страна 29)

Поново сам са заљубио
у лепој Ђулнихал
као ружа је.
Један став, лепа девојка,
Заљубио сам се у њу.

Ватра која се запалила,
она ме је опекла.
Веома млада и лепа
веома млада и паметна.
Нисам видео нигде
Овако лепу девојку
овакве очи и обрве,
овакве руке и овакво лице.

Ђулнихал – женско име

Коло (страна 41)

Приближи се мени,
ухвати ме за руку,
узми мараму,
поведи коло хеј хеј.

Превод влашких песама

О жени ме мајко (стрна 76)

Вери ме мајко, ожени ме
зато што године пролазе
зато што године пролазе
и младост моја.

Превод ромских песама

Ој невесто, леле ти лепотице (страна 57)

Ој невесто, леле ти лепотице,
шта си ми донела леле од оца
а,а,а,а,а,
од оца ти леле богатог.

Теби сам донела два црна ока,
црна ока као два црна грожђа,
црна ока као два црна грожђа,
а,а,а,а,а.

Превод српских песама на македонски језик

Ајде, Јано (страна 97)

Ајде, Јано, оро да играме.
Ајде Јано, ајде душо, оро да играме.

Ајде Јано, коњот да го продадеме.
Ајде Јано, ајде душо,
коњот да го продадеме.
Да го продадем, Јано душо,
Само да играме.

Ајде Јано, куќа да продадеме.
Ајде Јано, ајде душо
куќа да продадеме.

Да продадеме, Јано душо,
само да играме.

Инструменти (страна 13)

Во нашата песна има инструменти чета,
големи и мали од сите делови на светот,
кога клавирот прв почне по дирките да свири,
нема поубав звук од нашиот клавир.

Флејта, кларинет, обоа, труба, туба,
тоа е дел од нашиот моќен дувачки клуб.
Гитарата е тука секој добро да ја чуе,
свири на сите жици тоа е нејзино право лице.

Гудачите на жиците гудат и многу се трудат.
Да во душата секој дирне кога убави песни свирне.
Ударалките во ритам ја свираат својата важна приказна.
Најгласни се, се знае, ударачите од првата класа.

Превод бошњачких песама

Три пута ђао, ђао, ђао (страна 98)

Ја волим књигу, волим школу,
волим сваки нови дан.
Ево куца последњи час
дошао школи крај.

Рефрен:
Три пута ђао, ђао, ђао
дошао је и овај дан
заслужени одмор дошао
дошао школи крај.

Дан за даном смо учили
доста смо научили.
Волим звона знак
дошао школи крај.

Рефрен
Неко иде на море,
неко иде на село
а неко, бога ми
стићи ће до Лондона.
Рефрен

САДРЖАЈ:

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИЧКИХ ЦЕЛОСТИ У G-dur ЛЕСТВИЦИ.....	5
„ВОДИЧ КРОЗ ОРКЕСТАР ЗА МЛАДЕ“	6
ЗА НАШИОТ ОКТОМВРИ/ О НАШЕМ ОКТОБРУ.....	8
СКОПЈЕ/ СКОПЉЕ.....	9
МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ - ОСНОВНА ПОДЕЛА	10
ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ	11
ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ – ГУДАЧКИ.....	12
ИНСТРУМЕНТИ	13
ВИОЛИНА.....	14
ДЕЛОВИ ВИОЛИНЕ.....	15
ВИОЛА.....	16
ВИОЛОНЧЕЛО	17
КОНТРАБАС	18
О МОЈ NANË / МИЛА МАЈКО	19
ТОН g МАЛО	20
ВЕЖБЕ СА ТОНОМ g МАЛО	21
ТОН f 2	22
ВЕЖБЕ СА ТОНОМ f 2	23
ТОН g 2	24
ВЕЖБЕ СА ТОНОМ g 2	25
G-dur ЛЕСТВИЦА	26
G-dur ПРИМЕРИ	27
СТВАРАМО У G-dur	28
YİNE BİR GÜLNİHAL / ПОНОВО ЈЕДНА РУЖА	29
ЕТИДА	30
ЖИЧЕНИ ИНСТРУМЕНТИ – ТРЗАЈУЋИ	31
ХАРФА	32
ГИТАРА	33
МАНДОЛИНА	35
e-moll СКАЛА (ТРИ ВРСТЕ).....	37
e-moll СКАЛА (ТРИ ВРСТЕ).....	38
СТВАРАМО У e-moll СКАЛИ (ТРИ ВРСТЕ)	39
ЈЕСЕН	40
НАЛАУ / КОЛО	41
ASAMAN O TRËNDAFİLİ ÇELËS / ОФ АМАН ТРЕНДАФИЛУ ШТО ЦВЕТАШ	42
ШЕШНАЕСТИНА НОТА И ПАУЗА	43
ВЕЖБЕ СА ШЕШНАЕСТИНОМ НОТОМ	44
ЧАСОВНИК.....	45
НЕРАМНОМЕРНИ 7/8 ТАКТ	46
ВЕЖБЕ СА НЕРАМНОМЕРНИМ 7/8 ТАКТОМ	47
СМЕШНА СЛУЧКА (СМЕШНИ ДОГАЂАЈ).....	48
KUR E RËRCOLLA YLBERIN / КАД САМ ОТПРАТИО ИЉБЕРА.....	49
ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ.....	50
ДРВЕНИ ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	51
ФЛАУТА.....	51
ПИКОЛО.....	51
КЛАРИНЕТ	52
БАС-КЛАРИНЕТ	52
САКСОФОН.....	53
ОБОА.....	55
ЕНГЛЕСКИ РОГ	55
ФАГОТ	56

КОНТРАФАГОТ	56
ОЈ ВОРИЈЕ LELE TU ŠUZIJE / ОЈ НЕВЕСТО ЛЕПА.....	57
ЛИМЕНИ ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	58
ТРУБА	58
ТРОМБОН	59
ХОРНА(РОГ)	60
ТУБА	61
YESTERDAY / ЈУЧЕ	62
УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	63
УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ СА ОДРЕЂЕНОМ ВИСИНОМ ТОНА.....	64
ТИМПАНИ	64
ВИБРАФОН.....	65
ЗВОНА.....	65
КСИЛОФОН.....	66
ЗВОНЧИЋИ.....	66
ИНДИЈАНСКА БОРБЕНА ИГРА	67
УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ СА НЕОДРЕЂЕНОМ ВИСИНОМ ТОНА.....	68
ЧИНЕЛИ	68
ВЕЛИКИ БУБАЊ	68
МАЛИ БУБАЊ (ДОБОШ)	68
ДАЈРЕ.....	69
ГОНГ	69
КАСТАЊЕТЕ.....	69
МАРАКАС	69
ТРИАНГЛ	69
ИНСТРУМЕНТИ СА КЛАВИЈАТУРОМ (ДИРКАМА).....	70
ЧЕМБАЛО	71
ПИЈАНО	72
ПИЈАНИНО	73
ОРГУЉЕ	74
ХАРМОНИКА	75
ISUSEAME DADO / ОЖЕНИ МЕ МАЈКО	76
СИМФОНИЈА	77
СИМФОНИСКИ ОРКЕСТАР	78
ФИЛХАРМОНИЈА	79
ДА ЧУЈЕМО, ДА СЕ ПОДСЕТИМО!!!.....	80
ИНСТРУМЕНТИ У СВЕТУ.....	81
ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ НАРОДНЕ ТРАДИЦИЈЕ КОЛА.....	82
ВАШАРСКА КОЛА	88
МАЈКА НА МАРИКА ДУМАШЕ	90
СІМВРА, СІМВРА / МОЈЕ СРЦЕ КУЦА.....	91
РИТУАЛНА КОЛА	92
КОЛА У СВЕТУ.....	94
ФОЛКЛОРНЕ ИГРЕ У СВЕТУ.....	95
МАЛА ПОЛКА	96
АЈДЕ ЈАНО	97
TRI PUT ĆAO, ĆAO, ĆAO /Три пута ĥao,ĥao,ĥao.....	98
РОЗА СИНА/ ПЛАВА РУЖА.....	99
ПРЕВОДИ ПЕСАМА	100